

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА І
АРХІТЕКТУРИ

ФАКУЛЬТЕТ ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ МИСТЕЦТВА
Кафедра теорії та історії мистецтва

«на правах рукопису»

Студент ІV курсу

Олійник Олесь Григорович

ДИПЛОМНА РОБОТА

**«Модернізм в архітектурі Коломиї на зламі епох -
1890-ті - 1930-ті роки»**

Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво».

Спеціальність – 023 «Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво, реставрація».

Спеціалізація – «Мистецтвознавство. Організація та управління
розвитком художньої культури»

Освітньо-кваліфікаційний рівень підготовки - «БАКАЛАВР»

Розглянуто й узгоджено на засіданні кафедри теорії та
історії мистецтва

” “ _____ . 2023 р., (протокол № ___)

Вчений секретар

кафедри теорії та історії мистецтва

доцент кафедри _____

Керівник: старший викладач, кандидат
мистецтвознавства Овчаренко О. І.

Київ — 2023
ЗМІСТ

Вступ.	2
Стан вивченості теми	4
1. Передумови виникнення нових архітектурних стилів на зламі XIX – XX століть	8
1.1. Загальноєвропейський рух модерну.	9
1.2. Соціально-економічний контекст розвитку архітектури в місті Коломия.	10
2. Найвизначніші пам'ятки архітектури Коломиї у класицистичний період	13
2.1. Найвизначніші пам'ятки архітектури Коломиї (кінець XVII ст. – друга пол. XIX ст.)	14
2.2. Найвизначніші пам'ятки архітектури Коломиї (1890-ті – початок XXст.)	20
Висновки до розділу 2.	30
3. Модерністична революція в будівництві	31
3.1. Найвизначніші пам'ятки архітектури Коломиї на початку двадцятого століття (до 1939р.)	33
Висновки до розділу 3.	41
Загальні висновки.	42
Список використаних джерел.	44
Додатки.	47

ВСТУП

В місті Коломия Івано-Франківської області до нашого часу дійшли добре збережені пам'ятки архітектури різних епох. Тут ми можемо бачити будівлі в стилях: бароко, історизм, а особливо багать представлено сецесії (модерну). Багато будівель добре відомі, досліджені та внесені в реєстри пам'яток архітектури, історії та культури. Однак в період між двома світовими війнами, тут, в столиці Покуття, як і у всьому Прикарпатті, відбувся короткий, але бурхливий сплеск модерністичної архітектури, витoki якої ще потрібно досліджувати. Ці будівлі вражають своїми вивіреними пропорціями, лаконізмом та є доказом, що розвиток архітектури на цих територіях проходив в контексті з загальноєвропейськими трендами аж до початку радянської окупації 1939 року. З причини невивченості, їх помилково відносять до більш пізньої – радянської архітектури, а відтак не враховують їх естетичної цінності в загальному художньому образі старовинного міста.

Актуальність теми:

Будівлі, що представляють архітектуру зламу епох (1890-ті - 1930-ті роки) в Коломійі не достатньо вивчені, багато з них досі не внесені в охоронні реєстри пам'яток, через що не оберігаються на належному рівні, поступово руйнуються або перебудовуються. Мета роботи дослідити, описати ці пам'ятки. Матеріали роботи будуть передані до Сектору з питань охорони культурної спадщини Коломійського управління культури та туризму Коломійської міської ради. Додатковою метою є презентація цих пам'яток широкому загалу для підняття питання їхнього збереження та внесення до переліку пам'яток місцевого значення.

Об'єкт дослідження:

Історія розвитку архітектури, в соціально-економічному контексті, міста Коломійі на зламі епох (1890-ті - 1930-ті роки)

Предмет дослідження:

Щойно виявлені пам'ятки архітектури Коломійі зламу епох (1890-ті - 1930-ті роки).

Завдання роботи:

- Зібрати та проаналізувати інформацію із літературних та архівних джерел про архітектурні об'єкти, побудовані в місті Коломия в період до 1890 р.

- Зібрати та проаналізувати інформацію із літературних та архівних джерел про архітектурні об'єкти, побудовані в місті Коломия в період 1890-ті - 1930-ті роки.
- Провести естетико-стилістичний аналіз об'єктів архітектури Коломії занесених в охоронні реєстри з метою узагальнення єдиного естетичного образу міста.
- Провести естетико-стилістичний аналіз щойно виявлених пам'яток архітектури Коломії 1890-ті - 1930-ті років з метою визначення рівня їх естетично-художнього значення в образі міста.
- Структурувати зібрані дані про щойно виявлених пам'яток архітектури Коломії 1890-их–1930-их р.

Методи дослідження:

- Аналіз літературних та архівних джерел про архітектурні об'єкти, побудовані в місті Коломия в період 1890-ті - 1930-ті роки.
- Натурні дослідження – огляд, фотофіксація.
- Мистецтвознавчий аналіз архітектурних пам'яток

Практичне значення роботи:

- Привернення уваги мистецької громади до проблеми збереження культурного надбання Коломії, а відповідно, України.
- Сприяння подальшим дослідженням.
- Долучення до роботи на користь внесення об'єктів культурної спадщини до охоронних реєстрів пам'яток місцевого або й державного значення.

Структура роботи:

Робота складається: зі вступу; трьох розділів, перший та другий мають два підрозділи, третій – один підрозділ. До кожного розділу передбачені висновки та загальний висновок з роботи. Список використаних джерел становить 31 позицію. В додатках зібрані: ілюстративні матеріали – 31 ілюстрація в таблиці; 1 схема; Список об'єктів, пропонованих до внесення в перелік пам'яток місцевого значення в таблиці. Загальний обсяг роботи – 66 сторінок.

СТАН ВИВЧЕНОСТІ ТЕМИ

У місті Коломия існує хоч і невелике, але доволі активне коло науковців, які досліджують історію, культуру та публікують роботи у краєзнавчій тематиці. Серед головних авторів найчастіше фігурують Василь Нагірний, Іван Монлатій, Степан Анріїшин, Микола Савчук та інші більш або менш активні в царині архітектурних пошуків. Більшість праць зберігаються у бібліотеці наукового відділу Національного музею Гуцульщини та Покуття.

Всі ці роботи мають краєзнавчий характер, єдина вагома робота про архітектуру Коломиї є стаття Леоніда Мельника у енциклопедичному виданні «Енциклопедія Коломийщини», що має назву «Архітектура Коломиї». В статті чітко визначається архітектурні стилі деяких найбільш відомих будівель міста. Побудова статті у хронологічному порядку дає чіткі, але дуже загальні уявлення про архітектуру Коломиї починаючи з Середньовіччя та до кінця Радянського панування в Україні. У ній відсутні детальні описи особливостей архітектури конкретно Коломиї, дуже мало інформації про міжвоєнний період та відсутні описи будівель про які згадується. Загалом, це є типова енциклопедична стаття, переповнена узагальненнями, і лише спокушає дослідника самому зануритися у найглибші пласти історії, щоб дослідити, як і коли постала, та ким збудована була та чи інша споруда.

Загальні відомості про історію розвитку забудови у місті також подається ґрунтовній праці «Історія Коломиї. З найдавніших часів до початку ХХ ст.» професора Грабовецького 1996 року та більш свіжа «Цісарська Коломия 1772-1918» Івана Монолатія 2010 року. Обидві роботи є масштабними всеохоплюючими нарисами про історію міста. У них досить схожа структура та тематика. Незважаючи на те, що це краєзнавчі дослідження у обох з них є достатньо інформації про історію будівництва у Коломиї. Досить детально описано передумови виникнення характерної забудови в кінці ХІХст. – на початку ХХст., датування найважливіших будівель та деяким з них зафіксовано стилістичне означення. Однак стилістичні особливості, їх походження чи загальна естетична цінність взагалі не згадується, а про архітектуру міжвоєнного періоду інформації вкрай мало.

Допоміжним у цьому плані є польське джерело Ришара Бриковського «Пам'ятки польської культури за межами країни» 1998 року. Сам дослідник

родом з міста Коломия, однак у зв'язку з Другою Світовою війною дуже рано покинув її. Вже будучи науковцем у Варшаві, він завжди з любов'ю відгукувався про рідне місто. У своїй роботі він дає короткі, але змістові замітки про будівлі які він відносить до польської культури або, які були побудовані у польський період 20-30-тих років ХХст. коли ця частина Західної України перебувала під Польщею. Хоч він і дає деякі стилістичні означення, що без сумніву є цінним для даного дослідження, однак нам все ж не вистачає докладного естетико-стилістичного аналізу цих об'єктів.

Досліджуючи архітектуру будь якого міста, дуже важливо мати історичну довідку про вулиці, на яких стоять пам'ятки. Таким надзвичайно цінним довідником є робота Сергія Андрійшина «Вулиці старовинної Коломиї». У цьому досить свіжому, 2017 року видання, довіднику зібрана фактично майже повна інформація про кожну вулицю міста. Згадуються усі старі назви, описується історія виникнення та формування кожної з них. Про деякі з них, особливо ті, що є центральні, є інформація по конкретних будинках та їхня історія Користуватись цією роботою досить легко у парі з «Цісарською Коломиєю» Монолатія. Детально описуючи виробництво та торгівлю у місті в період австро-угорського панування, він дає перелік власників, назви компаній та адреси зі старими назвами вулиць. Саме довідник Андрійшина допомагає точно зіставляти їх з сучасними будівлями Коломиї.

Набагато складніше працювати з працями Василя Нагірного. Його художня манера викладення матеріалу, хоч і заслуговує на схвальну оцінку, створює певні проблеми в трактуванні. У збірках «Коломийські променади» та «Недавні історії давнього міста» найскладніше зрозуміти назви статей. Інколи важко зрозуміти однозначно, про який факт із історії чи, про яку будівлю йде мова. Доводиться користуватись допомогою досвідченого наукового спеціаліста.

У бібліотеці наукового відділу є багато додаткової вузькопрофільної літератури краєзнавчого характеру, які однак відкривають багато цікавої інформації про конкретні об'єкти. Найпершою допоміжною літературою є «Енциклопедія Коломийщини» за редакцією Савчука та Васильчука. В цих збірниках зібрана велика кількість наукових праць, пов'язаних з містом. Нею важливо скористатись, коли потрібна інформація про дуже конкретне явище чи особу, пов'язану з Коломиєю. Наприклад, шукаючи інформацію про будівлю, точно знаючи, що колись вона була банківською установою, велика ймовірність знайти якусь інформацію у статті «Банки», що знаходиться у Зошитку №2 літера «Б». Чи шукаючи інформацію про Архітектуру, є сенс заглянути у

Зошиток №1, літера «А».

Окрім цього присутні невеликі тематичні видання, в яких досліджено різні конкретні аспекти чи питання пов'язані з Коломиєю. Наприклад, в збірці Миколи Савчука «Технічна історія Коломиї» зібрано невеликі статті, що описують історію розвитку транспортної та поштової інфраструктури міста від середини XIX ст. Схожою роботою є праця цього ж автора «Ювілейний маршрут коломийської колії». Вона теж пов'язана з розвитком інфраструктури, однак повністю зосереджується на залізничному транспорті. Цікавим і корисним дослідженням виявилось «Ресторани та кав'ярні давньої Коломиї» Василя Нагірного. Це збірка коротких заміток про історію давніх закладів часів Австро-Угорщини. Тут не лише вказані адреси, а також подальша доля вулиць і будинків. Багато закладів мають довгу історію і не припиняли свою діяльність у міжвоєнний період, а деякі існували навіть за часів Радянської окупації.

При дослідженні загальноєвропейських прикладів архітектури модерну та модернізму було використано два навчальних посібники: «Простір, час, архітектура» Е. Гідеона та «Європейська архітектура XX століття» Арнольда Уїттика. Робота Гідеона - це широкий історичний огляд розвитку архітектури Європи та Америки. В ній присутній аналіз взаємозв'язків між творчою спрямованістю сучасників та попередників, починаючи з періоду Ренесансу. Однією з головних тем цієї книги є пошук взаємозв'язків впливу технічного прогресу на формування нових тенденцій в архітектурі. І що найголовніше: в книзі розлого та загально представлено історія виникнення як передумов, так і самого явища – модерн.

Робота Арнольда Уїттика систематично доповнює посібник Гідеона. В ній він детально розписано розвитку європейської архітектури вже в XX ст., тоді як Гідеон лише побічно згадує це явище, концентруючись на містобудівництві. Уїттик, розглядаючи питання художнього змісту архітектури, також детально описує соціально-економічні та техніко-конструктивні аспекти, як чинники виникнення в архітектурі самовираження саме того образу, який називається – модернізм. Окрім цього він детально розбирає кожен стиль за характеристиками: історичного, географічного та культурного контекстів. Окремо та загально описуються принципи нових на той час конструкцій та матеріалів. Уїттик піднімає питання масової житлової забудови, розширення міст, ідей міст-супутників та міст-садів, а також діяльність пов'язаної з будівництвом індивідуальної приватної забудови.

При пошуку джерел важливо користуватись сучасними джерелами мережі

інтернет. Загалом серед сучасних активних авторів найбільше уваги було приділено публікаціям двох науковців: Старшого наукового співробітника Мирослави Кочержук та молодого краєзнавця Іллі Криворучко.

Ці автори регулярно публікують наукового характеру статті і дописи в соціальних мережах та інформаційних ресурсах. У більш досвідченої М.Кочержук статті більші за об'ємом, подані в художньо-публіцистичному стилі оскільки передбачені для широкого загалу. Так в статті «Чорне золото і коломийська локалька» цього року детально досліджено не тільки датування побудови, авторство та історія будівництва вузькоколійки, яка йшла через місто. Але і досліджено причини виникнення, побічна експлуатація та врешті решт, що найбільш важливо для глядача, спогади очевидців, в яких описуються гумористичні історії пов'язані з цим явищем.

В той час Ілля Криворучко публікує більш короткі, але насичені замітки на своїй власній Facebook-сторінці. Кожна з них присвячена одній будівлі. Кожна замітка має оформлені джерела з науковим підходом. В основному автор посилається на польськомовні та німецькомовні сайти архівні документи та газети. Його дослідження спрямовані на краєзнавчий аспект, що включає в себе історію експлуатування державними службами метричні дані, та у щасливих випадках біографічні дані. Особливо цінним для даного дослідження є датування та стилізація будівель.

Додатково в роботі двічі використовувався німецькомовний сайт довідника Вікіпедії. Обидва рази це було продиктовано відсутність у відкритому доступі наукової інформації. Вперше у розділі, що описує архітектуру Коломиї у середині ХІХст., при описі Залізничного вокзалу, було взято інформацію про Львівсько-Чернівецько-Яський консорціум. Іншого разу у розділі про Модерністичну революцію у будівництві після Першої світової війни, при описі причин наводився як приклад програми соціального житла у Веймерській республіці (1922-1939pp.).

Описуючи естетично-стилістичні особливості руху модерн, як допоміжне джерело було використано статтю Максима Зеленчука «Український архітектурний модерн».

1. ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ НОВИХ АРХІТЕКТУРНИХ СТИЛІВ НА ЗЛАМІ ХІХ – ХХ ст.

XVIII- ХІХ ст. в Європі, ознаменували технологічну революцію. Через появу великих фабрик та концентрації фінансових ресурсів з'явилась можливість створювати якісно нові будівлі. З'являлись нові марки бетону та сталі, що підвищувало експлуатаційні можливості споруд. Для пришвидшення виробництва перед виробниками постала необхідність зосереджувати виробничі потужності під одним дахом. Великі громадські будівлі такі як вокзали, театри теж потребували все більшого внутрішнього об'єму. Тож перед архітекторами поставала складна технологічна проблема – розробити перекриття великих прольотів.[7]

Досліджуючи дану проблему, вони звернулись до інженерів мостобудування та залізничників. В Європі та і в світі у цілому великими темпами розвивалась залізниця. Для Америки вона стала невід'ємною вітальною карткою, де річні темпи прокладання доходили до 60 відсотків за рік, від попереднього. Англійські мости в Садерлені та Северні вражали математичною точністю та могутністю монументальних напівциркульних арок зі сталі. Кожен з них, ніби змагаючись, ставали все довшими і досконалішими: міст через річку Север (1775р.) 30м., тоді як Садерленський (1793р.) цілих 72м. В конструкції останнього шість ребер створювали одну гігантську арку. Кожне ребро складалось зі 105 пустотілих чавунних елементів.[7]

Першою будівлею, виконаною за принципом сталюого каркасу та цегляними зовнішніми станами, вважається Селфордська паперово-прядильна фабрика «*Філіпа і Лі*» в Графстві Манчестр, 1801 року. Це велика будівля 42 м довжиною та 14м шириною і висотою сім поверхів. Стальний каркас мав два ряди колон і повздовжню перемичку на середині висоти. Цей метод конструкції отримав назву – балки двотаврового січення. Вони пересікали будівлю по ширині та опирались на колони, що тримались на окремих фундаментах. Для надійності конструкції на першому та другому поверхах до колон примикають чавунні блоки, що додають ваги, тоді як дах і колони вищих поверхів пустотілі та мають легкість в конструкції. [7]

Кардинально новий підхід до будівництва, відкинув потребу у тяжких широких кам'яних стінах. Відповідно з'явилась можливість збільшувати віконні отвори. Вперше цим скористались при розробці вітрин. Це економило

будівельні матеріали, а відкриті торгові простори, які заливає світло, привертала увагу відвідувачів. Пізніше, в зв'язку з нагальністю проблеми освітлення житла у щільній забудові, цей метод поступово розповсюдився на всю площину фасаду.

1.1. ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ РУХ МОДЕРНУ.

Середина XIX ст. позначилась пошуками нового стилю із новим змістом. З'явилась втома від кокетливої витонченості історичних стилів, та виникло бажання відійти від застарілих традицій. Теоретики і практики після довгих суперечок зійшлись на тому, що зводити національну архітектуру до архаїки, запозичувати старі моделі не варто і регресивно. Тому стали вивчати досконально всі артефакти, що їх зафіксувала історія та пробували надати їм подальший розвиток у переробленому, осучасненому вигляді. Так виникає цілий величезний рух нової архітектури, що мав різні назви, відповідно до місця розвитку: ар-нуово, югендстиль, віденська сецесія, стиль ліберті, стиль Гімара, та ні. Цей рух отримав назву Модерн, що в перекладі з французької означає новітній, сучасний. Незважаючи на те що всі течії включали індивідуальні художні стилі різних архітекторів та митців, усіх їх поєднувало прагнення до синтезу форм, тем і технологічних прийомів. Принципом побудови споруд – з середини назовні. Так намагались ховати житлову чи виробничу функцію. Основні ознаки цього стилю – асиметрія фасадів та об'ємів, декорування новопридуманими, або запозиченими з декоративно-ужиткового мистецтва, елементами. Серед мотивів особливо часто зустрічаються рослинні, в'юнкі пагони яких виконувались в металі чи ліпнині. Головною об'єднуючою рисою цього періоду є антиеклетична спрямованість, запобігання використанню прийомів та засобів попередніх стилів. [7]

Архітектура модерну, при достатньому фінансуванні, виявляла всі власні переваги. До того ж у пізньому, раціональному модерні відмовилися від надмірного декору. Це посприяло виникненню нових стилів в подальшому: ар-деко і функціоналізму. [8]

Максим Зеленчук, в своїй статті «Український архітектурний модерн» описуючи цей період зазначав, що в Україну стиль модерн прийшов на початку XX століття. Українські архітектори-модерністи досить швидко засвоїли використання нових будівельних матеріалів – залізобетону, скла, металу, кераміки. Характерно, що в декорі використовують маскарони у вигляді жіночих і чоловічих голів. Часто використовувались атланти і каріатиди та і інші скульптурні групи, як наприклад Будинок з химерами Городецького у м. Київ. Або будинок № 15 на Городецького чи № 6 на вул. Банковій.[29]

Для розвитку цього архітектурного напрямку, були готові усі передумови:

індустріалізація, культурне та духовне піднесення народу та дві соціальні категорії – митці і замовники, що бажають відродити національну ідентичність. До рис стилю української сецесії належать: шестикутні вікна та портали, вальмові або наметові дахи, башти, лоджеві фронтони, трапецієвидні арки, піддашки, кручені колони, кольорова майоліка, мансарди і псевдо-мансарди. До прикладу можна привести будівлю Полтавського земства Василя Кричевського чи монастир сестер-василіанок у Станіславові (Івано-Франківськ) авторства Левинського та Лушпинського 1910-1913 роки або будинок колишньої електростанції в Ніжині. Цікаво і символічно є те, що будинки цього стильового напрямку поширені по всій етнографічній території українського народу: від Чернівців до Чернігова, від Кубані до Києва, Херсона і Одеси до Луцька, від Харкова і Дніпра до Львова. Попри те, що території України були розділені між двома імперіями, Російською і Австро-Угорською. На території Галичини цей стиль проіснував найдовше – з 1870-тих до 1914 року.

1.2. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ КОНТЕКСТ РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРИ В МІСТІ КОЛОМІЇ.

Відомо, що на землях між сучасним містом Коломия та річкою Прут з доісторичних часів вирувало життя. Музейник та засновник Коломийського музею Гуцульщини та Покуття Володимир Кобринський 1932 р. повідомляв, що під час будівельних робіт у місті на вулиці, яка зараз має назву Довбуша, на глибині 2-3 метрів було знайдено артефакт бронзової доби. Вакуленко Л. В. в своїй роботі «Пам'ятки Підгір'я українських Карпат першої половини 1-го тисячоліття», пише, що перші поселення на території Коломії з'явилися в добу раннього залізного віку. Про що свідчить археологічна експедиція археолога Богдана Томенсука 1970-того року. За її результатами було виявлено на півночі міста, на правому березі потоку Косачівки, поселення VII-Vст. до н.р.[3]

Як зазначають багато джерел, місто Коломия було засноване на місцях видобутку солі та як переважна більшість тогочасних міст Галичини, в продовж попередніх століть була аграрним. Основна частина населення жила з сільського господарства. Цьому відповідали одяг та побут містян. Звичайним вихідним одягом коломийських середньозаможних містян були жупан, поверх якого міг одягатись кунтуш, пояс, штани, чоботи, рідше черевики, бараняча шапка. Ознакою міського стану вважалися жовті або червоні чоботи й жупани...».[3]

Заможні верстви населення частіше носили вовняні, шовкові, або атласні одяжі вишиті золотими нитками. Шляхетні дами обов'язково носили сукні прикрашені мереживом, гудзиками, шнури, вишивки. Не рідко для особливої елегантності використовували накладні прикраси: пояси, канаки, фаворки, розкішні коміри. Тоді як більш бідні верстви населення не рідко мали селянський одяг: вовняні тканини сірого, коричневого, рідше чорного або білого, кольорів. Однак вони компенсували дешевизну матерія елементами народного вбрання: солом'яні брилі, плетені личаки або «ходаки» з волячої шкіри.[3]

Традиційними видами господарства в Коломії хліборобство, скотарство, рибальство і бджільництво. Однак найголовнішим завжди залишалось хліборобство, до якого належали городництво з садівництвом. Коли ж Галичина увійшла до складу Австро-Угорщини, нова влада почала широку кампанію по поселенню на галицьких землях німецьких та чеських колоністів. Спочатку їх поселяли компактно в «німецькі поселення» та надавали податкові пільги на

перший час. Місцеве населення переймало найновіші на той час аграрні технології, а також освоювало методи вирощування та застосування нових сільськогосподарських культур, таких як конюшина, люцерна, тютюн, цикорій тощо. Від кінця XVIII ст. основною харчовою культурою села і міста стала картопля.[3]

З приходом австрійського панування економічне життя Коломиї стало впорядкованим. Найперше, було націоналізовано видобуток солі та солеваріння. Завдяки правильній організації на початку XIX ст. Коломия стає центром торгівлі для всіх навколишніх сіл та містечок завдяки розвинутому міському ринку. На експорт місто постачало деревину, будівельні матеріали (гонт і лати), алкогольні напої, м'ясні вироби, спеції, крупи, сірку, мило, фарби, вовну. Імпорт – «колоніальні товари» (чай, кава, цукор, прянощі, шовк) та рибні продукти.[2]

З публікацій наукової співробітниці Музею історії міста Коломия, Мирослави Кочержук - Коломийщину з 1879 року охопила нафтова лихоманка, ці терени називали навіть «галицькою Пенсільванією». Копальні Станіслава Щепановського в Слободі Рунгурській, були одні з найбільших в Галичині. Декілька сотень свердловин давали до 60% всієї нафти провінції. В Коломиї були дві дистиляційні, які давали гас, яким освітлювали вуличні ліхтарі. З 1913р. найбільшою коломийською дистилярнею була рафінерія нафти і «Фабрика стеаринових і парафінованих свічок Кріса Еліаша і Спілки», на якій було три парові котли і працювало 70 робітників. Аналогічне підприємство І. Фрідмана пропонувало власного виробництва стеаринові, костельні й столові свічки, нафту, бензин, ропу для моторів і опалення, різноманітні мастила та асфальт.[15]

Зі збільшенням видобутку нафти назріла нагальна потреба в удосконаленні перевезення нафти. Тому було прийнято рішення прокласти прямо через центр міста вузькоколійку, проекту Людвика Вежбицького. Це стало потужним кроком до пожвавлення нафтового та вугільного промислів, торгівлі та загалом вплинуло на розвиток регіону. Ця транспортна артерія не тільки дала можливість імпорту нафто продуктів чим збільшення надходжень до казни провінції а також з'єднала віддалені карпатські села з Коломиєю та дале прями сполучення зі Станіславом (Івано-Франківськом)[2]

Окрім нафтовидобувних були розвинуті і інші галузі. Зокрема з 1870 року в Коломиї працювали п'ять шкіряних мануфактур, вісім винокурень, кілька цегельних заводів, на весь повіт було сто п'ятдесят ткацьких верстатів. В місті було кілька млинів два з яких були високотехнологічні, створені за

американськими проектами.[3]

Також Коломій була розвинута ніша малого та середнього виробника, куди можна було звернутись як за дешевим вручну виготовленим товаром так і знати можливості до самозайнятості. Серед цих дрібних промислів були і такі які в наш час звучать екзотично: Виготовлення ворків ; Виготовлення каучукових і металевих штампів; Виготовлення крайок ; Виготовлення приборів до подорожі (скрині, куфери); Виготовлення чорнила; Виробництво содової води; Виробництво талесів ; виробництва файок.[3]

Загалом, місто Коломия має довгу історію існування, яка маже не припинялась протягом майже шести століть. На кінець XIX ст. – початок XX. Тут були сформовані давні міські традиції, культура, побут та світобачення. З приходом австрійської влади, на теренах Коломийщини відбувся серйозний економічний поштовх який спричинював до збільшення потужності і міцності середнього класу. Зростання добробуту сприяло сталому розвитку суспільства, яке вилилось у активне будівництво, якісно нової архітектури.

2. НАЙВИЗНАЧНІШІ ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ КОЛОМІЇ У

КЛАСИЦИСТИЧНИЙ ПЕРІОД

Описуючи містобудування Коломиї Іван Монолатій пише : «Тогочасна Коломия, як і всі українські міста XVII-XVIII ст., ділилася н дві частини – Чотирикутне місто, оточене валами, й передмістя». [3]

Коломия завжди була центром, який об'єднував навколишні поселення. Стоячи на важливому торговому тракті, з Прибалтики до Румунії і далі до Константинополя, він давав можливість економічного, інформаційного та культурного обміну в рамках усієї Галичини. Науковець Леонід Мельник, у своїй статті в «енциклопедії Коломийщини», вказує на те, що в багатьох польських джерелах місто Коломия характеризується значним середньовічним містом починаючи з XIIIст. В центрі міста була фортеця оточена дерев'яним частоколом. Датування, розміри, архітектурні форми замку було втрачено, власне як і будь-які сліди. Однак досі можна зауважити, що вся частина старого міста біля Ратуші, Ринкової площі знаходиться на підвищенні. За рельєфом можна прослідкувати контури минуло городища, а одна з найстаріших вулиць має назву Валова. Вал міста був настільки широкий, що на ньому стояли хати, мешканців яких називали «валянами».[10]

Від кого мав захищати такі серйозні укріплення? 1413р. король Владислав Ягйлончик заклав новий домініканський монастир біля річки Прут, у передмісті Коломиї. Це була велика мурована споруда зі складною архітектурною пластикою в псевдоготичному стилі. Однак в 1589-тому році на Коломию напали турки разом з кримськими татарами. Монастир, та багато інших будівель старовинного дерев'яного центру було спалено та зруйновано. Тоді ж було прийнято рішення перенести всі важливі будівлі в дитинець.[3][10]

Фактично з 1616 місто кардинально перебудували. Така перебудова здійснювалась централізовано, під керівництвом Люстраційної комісії. Тоді ж було зведено замок, обнесений з трьох сторін валами з частоколом. У дитинці були дві вежі й три брами. Цей замок став композиційним центром Коломиї, від якого тяглися головні вулиці та біля якого сформувалась ринкова площа. У цей же час споруджено новий домініканський монастир. Місцем розташування якого є сучасна Ратуша, Ринкова площа та площа Відродження.[2]

Центральними стають сучасні вулиці: Михайла Грушевського, В'ячеслава Чорновола, Театральна, Тараса Шевченка та Валова. Вони формують сучасний архітектурний ансамбль про який буде іти подальша мова.

2.1. НАЙВИЗНАЧНІШІ ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ КОЛОМИЇ (кінець XVIIст. – друга пол. XIXст.)

1775 року біля Ринкової площі, з протилежної сторони від замку стоїть

колишній парафіяльний собор Діви Марії (**церква Св. Йосифата ох.№ 562**) [Додаток1,№1], одна з перших мурованих кам'яниць в стилі бароко, за проектом німецького архітектора Бернарда Меретина, автора собору Св. Юра у Львові та Городовецького костелу. У 1830р. костел дуже серйозно пошкодила пожежа. До 1885р його було відбудовано. Під час ґрунтовної реставрації значно змінився зовнішній вигляд костелу, було спрощено декоративну пластику фасадів, зменшено кількість кам'яних деталей. Фактично костел стає нео-бароковим, схожим на козацьке бароко 17-18ст. [12][13]

В радянський час будівля була конфіскована і передана в народне господарство. приміщення костелу використовувалось як спортивний зал. Після 1964 р. костел було капітально перебудовано: високий дах з куполом було розібрано, будівля втратила всю оздобу. На першому поверсі з північної сторони було добудовано торгові ряди. Внутрішній простір було поділено на дві зали передню нову і стару з широкими балконами.[12][13] [Додаток1,№2]

За планом це однонефна цегляна споруда з виступаючими нартексами і масивним виступаючим в ширину парадним фасадом з пишним притвором. Фасад розчленований висупаючими частинами та нішами. Парадний фасад має масивний фронтон прикрашений нішою зі святим Йосифатом зі сокирою та трикутним навершям з трикутним знаком в центрі якого око – символ святого духа. Ліворуч одноповерхова прибудова – недільна школа. Через це церква має неофіційну назву «дитяча». На фасаді для враження монументальності додані мініатюрні вази. В радянський час будівля була конфіскована і передана в народне господарство. костел було капітально перебудовано: високий дах з куполом було розібрано, будівля втратила всю оздобу. На першому поверсі з північної сторони було добудовано торгові ряди. Внутрішній простір було поділено на дві зали передню нову і стару з широкими балконами. В 1997 р. церква була відновлена за своїм виглядом 1830-року, окрім сигнатурки яку було замінено.

Сучасний архітектурний вигляд Коломиї, виник завдяки Австрійській владі. Як пише Монолатій прийшовши у місто наприкінці XVIII ст. : *«вона ще застала залишки замку, окремі оборонні вали, невпорядковані вулиці середмістя з великою незабудованою площею по центру»*

Тож вже з 1848 р. на Галичині відбуваються докорінні реформи – зникає кріпацтво. Вільні селяни стали активно мігрувати в міста, де було більше можливостей. Тим самим вони пожвавлювали міста новою дешевою робочою силою. Врешті основою причиною, що спонукала до змін був ряд пожеж: 1865,

1871, 1880, 1886, 1888 років. Серед основних чинників були: перенаселення, матеріально застарілі дерев'яні забудови.[3]

Імперія доклала адміністративні ресурси для модернізації. Саме в цей час план міста перетворюється в радіально-кільцевий, а архітектура приводиться в загальноімперські рамки, центральні вулиці розширюють і випрямляють. Деякі до початку ХХ ст. викладають кам'яною бруківкою.

Однією з перших кам'яних споруд цього часу є будинок на сучасній вул. **Гетьмана Івана Мазепи, 4 (без ох. №) [Додаток1,№3]**, що зберігся по наш час. Датою спорудження є 1798р. В ній містилась «Голова окружна польсько-німецька школа», директором якої був Микола Верещинський, меценат «Русалки Дністрової» - першого українського фольклорно-літературного альманаху.[1]

Прямокутна кутова будівля розташована поруч з храмом св. Йосифата. Двоповерхова з двократним дахом, вона справляє враження грецького класичного храму зі спрощеною пластикою. Фасади розчленовані лаконічними пілястрами доричного ордеру. Парадний фасад увінчено масивним трикутним фронтоном з круглим оглядовим віконцем по-центру. Будівля виглядає досить унітарною, невідомо чи у першопочатковому вигляді був присутній якийсь декор.

1855 на місці колишнього домініканського монастиря було зведено **храм архистратига Михаїла, в нео-ренесансному стилі, ох.№560.** [Додаток1,№4] Ініціатором зведення цієї капітальної будівлі був відомий місцевий літературний діяч Іван Озаркевич. Це велика радіально-купольна будівля з приділом та двома вежами парадного фасаду. Іконостас та образи створені українськими художниками К. Устияновичем та Крицінським і Угорським – Міклошем. Нині діючий храм УГКЦ.[9]

Це нео-ренесансна хрестовокупольна будівля з невисоким барабаном та двома дзвіницями по обидва боки нартексу. У плані це латинський хрест, а в профілі парадного фасаду це класичний ренесансний храм з двома баштами. Через те, що будівля заходиться на схилі центральний вхід з вулиці Михайла Грушевського піднятий на чотири сходинки. Двостворковий портал увінчаний лаконічним виступаючим фронтоном трикутної форми. Аналогічний фронтон знаходиться над боковим виходом. Фасади розчленовані по горизонталі широкими поясами на три частини, декі частини фасадів, а особливо парадний розчленовані горизонтальним рустом. Вітражі другої частини фасадів невеликі, аркові, розчленовані на троє тримаються на сітчастих рамах з дерева. Башти

дзвіниць з чотирьох сторін прикрашені нішами балконами, трикутними фронтонами та увінчані високими дзвоноподібними куполами на барабанах круглими віконцями.

1866р здано в експлуатацію будівлю **залізничного вокзалу (без ох. №)**. [Додаток1,№5] Вважався одним найестетичнішим вокзалом Галичини. Того ж року урочисто відкрили напрям Львів-Чернівці, що носила урочисту назву «Цісарсько-королівська привілейована залізниця імені Карла Людовика». Власником був приватний залізничний консорціум «Цісарсько-королівське приватне Львівсько-Чернівецько-Яське залізничне товариство». [Додаток1,№6] Основними акціонерами якого були англійський підприємець та залізничний магнат, керівник будівництва Томас Брессей, промисловець, ініціатор, ген. директор Віктор Офенгайм, англійськи банкір Дж. Брессей та президент товариства князь Леон Сапега. Саме авантюрний князь за допомогою глобуса і шнурівки переконував англійських банкірів прокладати залізницю від Британії до Індії через Галичину. [3] [27] [31]

Залишається загадкою авторство проекту вокзалу. Польські джерела дають характеристику стилю – поєднання нео-романтизму з нео-ренесансом. Це двоповерхова, прямокутна в плані будівля. Перший поверх прикрашений лаконічним рідким рустом. Усі вікна будівлі аркові, високі з окантовкою. Верхня частина фасадів оперезана поясом декоративних машикул, на кожному куті декоративні башточки. З боку колій колись було прозоре покриття на чавунному каркасі з колонам. До нашого часу збереглись лише чавунні колони, що підтримують накриття з алюмінію.

Приміщення періодично розширювали та реконструювали в 1867, 1898 та 1902 роках. Було добудовано ще одне крило від чого будівля стала ширшою у двічі.[28]

Під час Другої Світової Війни вокзал був сильно пошкоджений радянськими військами при відступі. Вибухівка зруйнувала вхідну частину до фундаменту. Однак будівля була швидко відреставрована. Після війни в будівлі вокзалу періодично діяли: газетний кіоск, поштове відділення. На початку 1950-тих у правому крилі на другому поверсі працював кінотеатр «Залізничний». З 1993р. якийсь час працював ресторан «Старий вокзал». Були також кімнати відпочинку, чергова міліція, мед.пункт, камери зберігання, точки громадського харчування, кафе, з в 2000-ні пункт обміну валют, перукарня та кавові апарати. У 2014-му році вокзал і станцію було юридично розділено. Вокал входить в підпорядкування Івано-Франківського вокзалу. Це створює незручності, зокрема

у признанні будівлі об'єктом архітектурної спадщини.[28]

1877 року споруджено нову **Ратушу, ох.№559**. [Додаток1,№7] Як зазначає Монолатій в газеті «Руська Рада» від 1875р. є повідомлення, що при копанні котловану фундаменту під нову ратушу було відкрито довгий широкий фундамент давньої споруди. Як зазначає польськи науковець, що походить з Коломиї Ришар Брикрвський: триповерхова ратуша виконана в стилі нео-ренесанс з вбудованою квадратною семиповерховою вежею над атиком. Вежа окрім домінанти Ринкової площі, слугувала спостережним пунктом для пожежної частини, будівля якої знаходилась у дворі.[12][13]

До 1944р. в будівлі розташовувалось міське управління. В будівлі розміщувались усі кабінети магістрату, в деяких службовці тимчасово проживали. Приміщення в партері, що виходить на вул. Грушевського винаймали підприємці. У 1890-тих. у нинішній залі засідань міської ради містилось казино «Ресурси». А в 1930-тих в партері були «М'ясні вироби Вісньовського», «Майстерня рукавичок та бандажів Перхала» та «Радіоелектроніка Файкоша». Триповерхова будівля зведена на розі великої ринкової площі є домінантою міської забудови завдяки п'ятнадцяти поверховій башті, що примикає збоку у вигляді атику, виходячи на площу. Вежа закінчувались балюстрадою, що прикривала не гострий чотирьоскатний дах. З 1948 р. овнішні фасади, зазнали змін: Балкон вежі, підвищено на метр, а верхня частина отримала нове гостроверхе закінчення. Було змінено пластику вежі: нео-ренесансі пілястри та балюстрада зникли. Вікно першого поверху атика та четверте вікно вежі було закладено. Тепер внизу меморіальна дошка Івану Франку а над балконом третього поверху ніша з гербом міста. Нині будівля діє як будівля Міської Ради.[12] [Додаток1,№8]

У кутовому будинку на вулиці **В'ячеслава Чорновола, 24 (ох. №569)** [Додаток1,№9], в австрійські часи, на першому поверсі розміщувалась кав'ярня «Royal» («Королівська») та другий займав готель готель «Imperial», що належали «Гютлер та Спілка». Будівля другої пол. XIX ст. Тут працювала найбільша на Покутті крамниця мод майстерня капелюшок і жакетів Ісидори Німкевич, , а в подвір'ї – майстерня її чоловіка з виготовлення возів. 1920 року, за Польської влади, отримала нового власника Кляффе який відкриває кав'ярню «Варшавська». Від 1937 новий власник Маргинюк змінив вивіску на «Полонія». Рекламні вивіски свідчили, що окрім кави заклад пропонує абонементи на танцювальні вечори. В 1942-43 роки біля будівлі знаходився вхід в єврейське гетто, який суворо охоронявся, при готелі постійно чергували німецькі поліцаї.

В радянський час – ,після 1945р., їдальня для військових, другосортний ресторан «Трембіта», пізніше – дієтична їдальня №5. До середини 1980-х. «Дієтична їдальня», зразковий заклад санітарно-гігієнічно стану. Окрім дієтичних страв в меню також подавали відвари з лікарських трав: шипшини, м'яти, тощо. Це був спеціальний заклад для донорів, спортсменів та туристичних груп. Тут готували сух.паї для туристів екстремалів, що вирушали у гори на кілька днів. 1996р. приміщення перейшло у власність колективу, його переобладнали в кафе «Лаванда», через кризу 1990-тих припинило існування. На сьогодні перший поверх обладнаний під оренду. [9] [24]

Будівля зберегла свій декор в стилі необароко. Розміщуючись на куті вона добре вписується в загальний ансамбль пішохідної вулиці В'ячеслава Чорновола. Вхід до будівлі колись був через масивний дерев'яний портал з атику, який прикрашав балкон з фігурними кованими поруччями. Дах атику увінчує фронтон у вигляді ніші зі святим образом. Його можна розглядати як приклад недосконалості історичних стилі, де елементи попередніх епох використовували та лише в декоративних цілях. По боках від ніші на ширину парадної частини фасаду тягнеться коротка балюстрада перекрашена вазами. Фасади першого поверху зтягнутий масивним рустом з виступаючими геометричними елементами. Вікна другого поверху прикрашають фронти різноманітної форми: маски левівна картушах, рокалії, медальйони. В ніші фронту скульптура Богородиці – дарунок івано-франківських архітекторів до X гуцульського фестивалю року 2000 року.

Будівля №3 по вулиці Івана-Франка (ох. №585) [Додаток1,№10] колись була філіалом «Österreichisch-ungarische bank» («Австро-угорський банк»). Датується другою по. XIX ст. Установа існувала з 1878 по 1922 рік і служила центральним банком для єдиної валюти Австро –Угорщини. Спочатку це була гульдена, а пізніше в результаті переходу на золотий стандарт - крона. Виник із Австрійського національного банку на основі зміни Австрійської імперії на Австро-Угорську 1867 року. До 1914 року був стабільною фінансовою становою, відкривав нові філіали по всій імперії. Під час Першої світової війни в результаті збільшення військових витрат і економічної кризи не зміг зберегти монетарну стабільність. 18 жовтня 1918 року сейм Угорщини проголосував за припинення союзу з королівством Австрія. 10 вересня 1919 року почато ліквідацію Банку та передачу його активів і зобов'язань державам-наступникам, а саме новоствореним національним банкам: Австрії, Угорщини, Чехії, Словаччини. Окремі частини передавались Румунії, Югославії та Польщі.

Остаточно банк припиняє свою діяльність в 1922р. До 1939р. історія будівлі невідома. Під час першої радянської окупації – відділення Держбанку. Під час Німецької окупації в будівлі деякий час, перед наступом в глиб України, розміщувались підрозділи 24-того піхотного полку під командуванням полковника фон Вальтера, якого ще називали «пожежний Гітлера», оскільки його підрозділи найкраще справлялись там де інші давно б спасували. Після відступу фашистів, з 1944р. та до 1988р. – тут знову Держбанк СРСР. З 1988 та до 1990 рр. – філіал Агропромбанк СРСР. У вересні 1990 українська частина «Укראгропромбанк» була реорганізована шляхом акціонування в агропромисловий банк «Україна». До 2001р. тут 75 працівників обслуговують державні агропромислові підприємства, приватні сільськогосподарські кооперативи, малі та середні фермерські господарства, орендарів сільськогосподарської державної землі Коломийського району, а також обслуговувались фізичні особи, видавались кредити. 16 липня 2001 року НБУ відкликав банківську ліцензію АПБ «Україна» та розпочав процедуру ліквідації. Майно банку було розпродано, а будівля Коломийського філіалу передали у приватну власність. Тепер в ній відділення «Приват Банку» та низки інших комерційних офісів та комунальної установи районної адміністрації.[3][11][30]

На пів цокольна двоповерхова споруда з двома виходами у перехідному стилі нео-ренесансу з елементами модерну. Високий цокольний поверх виділений світло-буряковим кольором. Чималі прямокутні вікна закривають акуратні ковані решітки. В цоколь є окремі невеликі двері з вулиці Михайла Драгоманова. Парадний фасад з боку вулиці Івана Франка вищий і має два ризаліта по боках. Парадний схований у глибоку нішу на висоті трьох сходинок. Над входом трикутний фронтон. Стіни фасадів першого поверху укріті рустом. Над вікнами лаконічні фронтони з білими стрижнями. Під підвіконниками фігурні парапети. Фасади другого поверху сіро-рожеві мають більш насичений декор. На кутах ризалітів аж по чотири пілястри доричного ордеру з рослинним орнаментом на базі. Вікна ризалітів та вікно над входом мають аркові фронтони з рослинним орнаментом, всі інші вікна мають більш прості фронтони у вигляді карнизів. Під вікнами парапети з рельєфними консолями по всьому периметру фасадів. Під карнизом даху на парадному фасаді ритмічні декоративні кронштейни, між якими ліпнина рослинного орнаменту. На даху парадного фасаду з боку вул. І.Франка над ризалітами парапети, з боку вул. М. Драгоманова мансардні вікна з фігурними фронтонами.

2.2. НАЙВИЗНАЧНІШІ ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ КОЛОМИЇ (1890-ті – початок ХХст.)

1892 року муніципальним коштом зводиться будівля «Фонд позичковий для ремесл і промислів» («Щаднича каса»), ох.№579. [Додаток1,№11] Проект мав затвердження на найвищих рівнях: Цісарсько–королівського міністерства

внутрішніх справ у Відні та намісника Галичини у Львові.[11]

Помпезна будівля з високими стелями зберегла зовнішнє архітектурне оздоблення. Однак внутрішнє оздоблення лише частково. Будівля завжди була культурним осередком, оскільки тут була найбільша на той час актовa зала. Тут проходили численні концерти, свята, зустрічі. На сцені виступали знаменитості С. Крушельницька, М. Заньковецька, М. Садовський, 8 травня 1898 р. українська радикальна партія Галичини в будівлі Ощадної каси відзначали одночасно 50-річчя скасування кріпацтва в Галичині, 250-тилітній ювілей гетьмана Б.Хмельницького, 100-ліття видання «Енеїди» Котляреського та 25-ліття творчості І.Франка. Особливим було щорічне святкування свята Т.Шевченка 1898-1901 роки. У період першої Російської окупації 1914 року в будівлі розміщувалось представництво начальника Коломийського повіту Чернівецької губернії. Перед Другої Світовою війною працювала українська балетна школа Федора Стрільбицького. На сьогодні будівля виконує функцію Будинку Культури, під назвою «Народний дім». На другому поверсі розміщується управління культури Коломийської Міської Ради та Сектор з питань охорони культурної спадщини.[3]

1878 року міська управа знижує на 50% податок на будівництво кам'яних будівель на 20 років. Це заохочує приватних власників і впродовж року в Коломиї з'являються одразу 12 нових мурованих будівель.[3]

Особливе місце в архітектурі Коломия займає **колишня будівля «Народного Дому в Коломиї», ох. №578.** [Додаток1,№12] Йосафат Кобринський церковний діяч, промисловець аграрій, діяч просвіти, фундатор і головний меценат цього проекту, мав задум створити великий притулок для українськи сиріт на 200 місць, де була б школа і музей. Схожу ідею намагались реалізувати парох Лука Данкевич і директор жіночої гімназії Федір Білоус, однак невдало. Ідея побудови виникла через посилення утиску українців з боку австрійської влади після угорської революції. В суспільстві давно назрівало потреба відстоювання прав на власну історію, культуру та мову.[14]

До цього грандіозного будівництва долучились чи не всі українські громадські організації Коломийського повіту, які організують комісію Народного дому: Брацтво святого Архистратига Михаїла; «Бурса Руська»; Філія товариства ім. Михайла Качковського; Філія «Просвіти»; «Українська читальня»; Товариство літературно-драматичне; Брацтво церковне Черемхова. Серед головних фундаторів було вище церковне керівництво Коломийського повіту: Йосафат Кобринський парох Мишина; Іоан Кобилянський парох Коломиї,

Максиміліан Крушельницький парох Назірної, Микола Дебельський парох Великого Ключева, Турчинський парох Ясеня, Перегінського деканату. Також багато дрібних внесків давали всі охочі. За спогадами зібраними краєзнавцем Нагірним, стверджується, що на будівництво Народного дому кошти везли возами з віддалених карпатських гір.[14]

Першим кроком комісії було викуп землі. Її викупували поступово протягом дев'яти років. Йосифат Кобринський особисто організує пошук і доставку будівельних матеріалів та сам вирушає до Львова на пошуки архітектора. Однак Левинський і Гавришкевич, на яких він покладав надії відмовились. Вони не вірили в успіх проекту. Однак йому вдається домовитись з провідними коломийськими архітекторами Луцяном Беккером та Діонісієм Кшичковським. Він виплачує їм аванс, а сам зібравши частину будівельних матеріалів вимагав від будівельників як найшвидше починати підготовку котловану. Дійшло до того, що одного дня Кобринський з парафіянами розпочав роботи, які були зупинені комісією через відсутність технічної документації. Врешті, як пише Монолатій проект і кошторис були розроблені в рекордні чотири місяці і коштували 1000 золотих ринських. Однак через те, що кошти на будівництво збиралось повільно повністю проект втілити не вдалося. Третину приміщень закінчили до 1902 р, але навіть таким він став головною національно-культурною та громадсько-просвітницькою установою коломийських українців. Триповерховий небароковий палац з баштою в південній частині, він і досі вражає своєю помпезністю і складної архітектурною пластикою.[3][14]

При аналізі споруди одразу помітно, що архітектори намагались створити враження, що він вищий ніж здається. Їм це вдалося завдяки динаміці пластики фасадів – знизу до гори. Так перший поверх фасадів прикрашає масивний руст, Вікна та двері витягнуті, увінчані кованими художніми решітками. Вікна фасадів другого поверху оточені декоративними окладами з ліпнини у формі римського поталу. Оклади вікон третього поверху лаконічні, світлі, з'єднані з окладами другого гіпсовими вставками декорованими геометричними фігурами. Над вікнами третього поверху плавні фронти у вигляді кронштейну по центру. З південної сторони башта з масивним куполом прикрашена декоративною липиною на піддашші у вигляді рослинного орнаменту. З північної сторони, на куті масивний аттик з пілястрами коринфського ордеру поділені вертикальним рустом та масивними балконами другого та третього поверхів. Атик увінчує масивний щедро декорований фронтон. По боках ніші

за пілястрами дві сидячі скульптури, а верхівка у вигляді трикутного фронтона підкреслює складний картуш з гербом.

До 1939 р. тут в різний час розташовувались товариство «Рідна школа», товариство «Родина», хорове товариство «Боян», спортивне товариство «Сокіл», учительська приватна семінарія, філія Товариства «Сільський господар», дівоча народна школа ім. Княгині Ольги, «Видавничча спілка», редакції газету «Поступ», журнал «Прапор» і філія вищого музичного інституту М.Лисенка у Львові. З 1926 р. при Народному домі почали організовувати музей. Під час Другої Світової Війни музей пограбували на 300 експонатів, потім радянська влада періодично конфісковувала літературу видану до 1939р. Від 1950-того і до нині в приміщенні працює Національний музей народного мистецтво Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського.[14]

1890-1891 було розпочато конкурс проекту нової **будівлі спортивного товариства «Сокіл» ох.№575**. [Додаток1,№13] у 1893 р. було оголошено переможцем Луціана Беккера, земельну ділянку виділила міська управа. Досі не виставлено чи був будівництво здійснювалось відповідно до його проекту, будівля неодноразово піддавалась ремонтам, добудовувався та перебудовувався, а до робіт залучались різні інженери та архітектори. [12][25]

1900р. завершено будівництво основного корпусу та добудови кількох бічних допоміжних приміщень зокрема гардеробу. Влаштоване гасове освітлення і споруджено сцену. [25]

У 1911 році відділ розширює будинок шляхом збільшення сцени, з котрої влаштовано другу гімнастичну залу, рівно як і через розширення бічних залів, що прилягали до сцени. У цоколі поміщено кухню. [25]

В 1912 році під час канікул було пофарбовано будинок «Сокола» зовні і в середині, відновлено вікна і двері, майданчик для вправ облагороджено і встановлено лавки та столики. В бічних гардеробних довжиною 20 м. створено тир.

У 1913 році товариство, для регулярних грошових надходжень влаштувало в будинку власний кінотеатр. [25]

В 1914-1916 роках будинок був частково пошкоджений через перебування в ньому російських військ. А у 1917 році будинок зазнав втрат через угорські війська які в ньому перебували. Лише весною у 1921 році розпочалася відбудова та ремонт внутрішніх приміщень будинку, у 1923 році було відновлено сцену, а зал заповнено кріслами.17 листопада 1925 року будинок було пристосовано під гімнастичні зали.

Особливе історичне значення має цей будинок в період західно-української Народної республіки. З грудня 1918 р. по травень 1919 р. у будинку була розміщена старшинська школа УГА. Школа старшин в Коломиї мала найкращі умови правильного і повного вишколу, в школі діяв курсантський хор під керівництвом Василя Баса. [25]

Після повернення польських військ в будинку знову розмістилось товариство «Сокіл».[25]

У 1927 році 18 вересня відбулося урочисте відкриття новозбудованого залу для боулінгу та тиру. Будинок не використовувався і внаслідок цього «Сокіл» протрапив у борги. Для рятування фінансової ситуації товариства відділ розпочав спроби створення кінотеатру в будинку «Сокола». Ці наміри, на жаль, не дали результату, оскільки зустріли несприятливий опір з боку влади. В 1929 році через критичний стан фінансування ремонтні роботи не проводилися. У 1935 році влаштовано нову огорожу перед будинком і упорядковано сцену.

З приходом радянських військ товариство припинило своє існування у 1939 році. [31]

6 липня 1941 р. в будинку «Сокола» проводились заходи з нагоди Свята Зброї, на честь відновлення Української держави. [25]

Споруда зведена в стилі гуцульської сецесії з німецько-швейцарськими елементами. В даний час в будівлі діє Коломийська філармонія імені Олександра Козаренка. Позаду будівлі раніше був стадіон товариства де проходили змагання, тепер він функціонує під назвою «Юність».[5]

Це великий комплекс складається з двох крил, великої башти, актового залу та службових приміщень за сценою. До будівлі є два центральні входи по обидві сторони башти та безліч додаткових виходів більшість які безпосередньо з актової зали. Центральна домінанта комплексу башта, заввишки приблизно п'ятнадцять метрів. Вона слугує сходовньою на балкон актової зали. Її нижня частина декорована масивним рельєфним рустом у вигляді прямокутних блоків. Трохи вище французький балкон зі кованим декоративним парапетом. На балкон веде високий арковий порталом з різьбленими дверима зі чорного дерева та віконними вставками. Верхня частина порталу декорована рустом та стрижнем. Далі вежа трішки звужується створюючи неглибокий карниз. Невеликі парні вікна другого поверху розташовані щільно і увінчані маленькими стрижнями та парапетами з консолями. На бічних фасадах башти ніші. Наступним декоративним елементом є досить широкий архітектурний пояс на якому керамічні вставки художника-гончара В. Крицінського, зеленого

кольору. Верхівка башти декорована дерев'яним каркасом стилізованим під середньовічну німецьку дерев'яну архітектуру. Гостроверхий дах, завдяки старанням завідувачки сектору з питань охорони культурної спадщини Оксани Пашник, зберіг свою автентичну цегляну черепицю. На кожній стороні даху присутній декоративний еркер з маленьким віконечком та бляшаним гостроверхим дашком. Верхівку башти увінчують флігелі.

По боках від башти дві ідентичні прибудови у правій облаштований санітарний вузол, а ліва перебуває на ремонті. Обидві прибудови мають руст на кутах а вікна увінчані фронтонами стилю модерну та стрижнями. Дах будівлі виконаний стилізований під старовинні дерев'яні хати, присутні різьблені ферми. Над дахом актової зали присутня сигнатурка, вона закриває шахту повітрозбірника, що раніше з'єднувався і ховався в кріпленні люстри.

№21 на вул. Івана Франка (без ох. №) [Додаток1,№14], будинок в стилі гуцульської сецесії кінця XIX - поч. XX. Юзефа та Юзефи Хань-Дембіцьких. Подарований з нагоди весілля батьками Юзефи, відомими віденськими аристократами – роду Альбіновських. Подружжя були лікарями і мали в цьому будинку помешкання і приватний лікарський кабінет, для якого Юзеф придбав у Дрездені сучасне рентгенологічне обладнання. Юзеф окрім лікарської практики досліджував фізику та винайшовши прилад світлової регенерації голосу та його реєстрації під час електромагнітної передачі, який запатентував у 1898 р. під назвою геліофонограф. Під час першої світової війни був мобілізований до австрійського війська у польовий шпиталь. Юзефа під час другої окупації Коломиї в результаті Брусилівського прориву залишилась майже єдиною лікаркою у всьому місті. Її будинок охороняли військова комендатура, оскільки вона вимагала захисту від мародерів. Вона разом зі ще одним хірургом обслуговували як військові шпиталі так і цивільних з усієї околиці. Після повернення контролю Коломиї австрійською армією Юзеф Хань повернувся до дому. Під час своєї служби він зблизився з корон-принцом Австро-Угорщини Карльом III. Наступного року після коронації той відвідає Коломию та свого давнього товариша Юзефа. [17]

В часи боротьби за українську незалежність Юзеф хоч і покинув військову службу у 1918 р., все ще носив австрійський однострій та продовжував працювати в коломийському шпиталі. Лікував, ризикуючи власним життям, хворих на тиф інтернованих на Косачеві поляків.

1919 року, доктор Юзеф виїхав до Львова, де відкрив приватний радіологічний кабінет, а також викладав радіологію в хірургічній клініці звідки

його було звільнено 1922р. У Львові подружжя винайняло велике помешкання з сімома кімнатами, а коломийський будинок віддали в оренду директоріві Ощадної Каси. 1925р. Юзефа Ханю ще за життя рідної матері усиновила бідна літня подружня пара з графським титулом. Тож доктор отримав нове прізвище – Якса-Дембіцький. Юзефа займалася сім'єю, а також майновими справами родини Альбіновських, а її чоловік, окрім основної праці, здійснював наукові дослідження теорії та засад радіотерапії новоутворень, лікування рентгенівськими променями. Після війни подружжя розвелось. Юзефа виїхала до брата у Варшаву а Юзеф імігрував до США. Будівля у 1948р. перетворилася у житлові квартири, а від 1958 р. – Станіславська державна сільськогосподарська дослідна станція, потім – управління сільського господарства; районна ветеринарна клініка 1984 – 2003 рр., а від 2003 р. – управління клініки. На даний час приватизоване. [18]

Двоповерхова житлова садиба виходить до проїжджої частини та має невеликий ризаліт. Фасади поверхів садиби сильно контрастують. Так перший поверх виконаний з бетону у сірих тонах з більш стриманим декором. На кожному куті є лаконічні білі пілястри, по всьому периметру фасаду тягнуться два білих пояси які виділяють вікна. Фасади другого поверху викладені з червоної цегли. На кожному куті фасаду є пілястра з геометричним та рослинним орнаментом. Усі вікна мають оклади з декоративною ліпниною геометричний плавних ліній та рослинних мотивів. Рослинні мотиви оперізують архітектурним поясом верхню частину будівлі під карнизом. Дах будівлі над ризалітом має трикутний фронтон з дерев'яними різьбленими кронштейнами стилізовані під гуцульську традиційну архітектуру.

На вулиці **В'ячеслава Чорновола під №47 (ох.№571)** [Додаток1,№15] розташовується стара будівля пошти. Ця будівля була здана в експлуатацію 1895 року, спеціально для поштової служби. Ришар Бриковський дає стилізацію - еkleктика. Однак ймовірно це є сецесія. Відділення належало до першого поштового округу та обслуговувало поштовий тракт Відень-Сучава. Для зручності службовців з тилового фасаду будівлі є окремий широкий вихід у формі ризаліту до службової стоянки. Поштові вози, а згодом і автомобілі якщо мали вільне місце брали і пасажирські перевезення. У 1894р. на пошті встановили телефон для загального користування. А з 1907 р. на вимогу місцевих бізнесменів у телеграфічному відділі коломийської пошти запровадили цілодобову роботу. Очевидно це було важливо для своєчасного отримання біржової інформації з нафтових родовищ та дистиляційних. [3] [27]

Це двоповерхова будівля має багатий декор, кожне вікно прикрашено масивним фронтоном. Віка першого поверху трикутним фронтоном, вікна другого вигляді дашка. Між першим на другим поверхами масивний пояс з рядом фігурної ліпнини. На фризі мансардні віконця квадратної форми, ті, що над входом аркові. Між вікнами тригліфи з маленьких гіпсових поясів. З лівої сторони, відносно місця де колись був центральний вхід, еркер з гострою вежею, піддашся в цій частині прикрашене керамічними вставками з геометричним орнаментом зеленого кольору. В радянський час будівля була частково змінена – центральний подвійний вхід на вулицю Чорновола було замуровано. [Додаток1,№16]

Будівлю на **Театральній 56 (без ох. №)** [Додаток1,№17] звели у 1910 році. Підтвердженням цього є барельєф на фронтоні з римськими цифрами. Замовником був відомий адвокат Степан Грабар. Відомо, що він здавав квартири й іншому адвокату Соломону та відомому лікарю Гершону Ледерфайнду.[19]

Науковець Ілля Криворучко про Г. Ледерфайнда дає досить точну біографію: Народився 1902 року в Коломиї, із неможливої родини. Батько власник крамниці, мати, Тоні Ледерфайнд-нее-Флекер домогосподарка. Жили тоді на теперішній вулиці Ірини Вільде, де до 1949р був єврейський квартал. Під час Першої світової війни, емігрували в Чехію, де батько пішов служити в австрійську армію. Сім'я Ледерфайндів бідувала. У 1918 році, коли була проголошена ЗУНР, родина повернулася до Коломиї. Гершон Ледерфайнд, закінчивши гімназію, вступив до Віденського університету, в 1931 році отримав дипломи лікаря-ЛОРа та офтальмолога. В 1932 році навесні, оселившись зі сім'єю в будинку адвоката. Відомо, що займався благодійністю. Батько помер у гетто в 1943 році, мати, старша сестра Роза зі своєю сім'єю та молодша сестра Шуламїт загинули в газових камерах у концтаборі Белжець (Польща). Сам Гершон Ледерфайнд зі сім'єю був розстріляний у Шепарівському лісі поруч з Коломиєю. Його молодший брат, Меїр (Макс), у період навчання в українській гімназії захопився ідеєю відродження держави Ізраїль, почав свою боротьбу з комунізмом. Виїхав у місто Трієсте (Італія) і звідти вже перебрався на територію сучасного Ізраїлю. Там він продовжив свою боротьбу та дожив до 87 років. Помер у 1999 році та має нащадків.[19]

За польської влади 1928 року на 1 поверсі був ресторан «Kresowka», який належав А. Зімлянській, та оптовий магазин «Spolem». Відомостей про подальшу долю власника будинку немає. Однак відомо, що під час першої

радянської окупації будівлю націоналізують, короткий час 1939-1941 рр. тут розташовувалась музична школа. Під час німецької окупації 1941-1944 роках - статистичне бюро Коломийської округи та відділення шутцполіцай. Цей орган мав найбільше повноважень серед усіх підрозділів Landespolizei. Його члени контролювали дорожній рух на вулицях, відповідали за забезпечення суспільної безпеки, попередження про злочини, кримінальні переслідування. Також брали участь в акціях проти єврейського народу, зокрема у розстрілах у Шепарівському лісі. Після другої Роднянської окупації, у 1948 році цей будинок перетворили у житловий фонд.[19][24]

Ця двоповерхова будівля є цікавим прикладом модерну початку ХХ ст. Будівля симетрична, має два ідентичних ризаліта по боках та головний вхід по центру парадного фасаду. Вхід посаджений у неглибоку нішу, по боках пілястри з розчленованим рослинним орнаментом. Вхідну частину увінчує трикутний фронтон з вигинами при основі, що підпирається вузькими декорованими кронштейнами по боках. По боках фронтону прикрашає ліпнина у формі ваз. На фронтоні фактурний молдинг, що повторює контури фронтонна в центрі якого картуш у формі пустого медальйона.

Фасад першого поверху посічений масивним горизонтальним рустом, на ризалітах він чергується світлими та світло-вохристими частинами. Вікна першого поверху мають лаконічну окантовку та фігурні консолі на парапетах підвіконників. Вікна другого поверху мають аналогічну форму, однак багатше оздоблення: парапети та консолі більш фігурні, у верхній частині фронтони розгорнутого трикутника під яким картуші.

Другий поверх ризалітів одні з найдекорованіших частин фасаду. Обидва мають балкони з кованими орнаментованими перилами, що мають два подвійних виходів. По краях ризалітів розчленовані рустом пілястри з геометричними ордерами, що прикрашені рослинним орнаментом. Трикутні фронтони з вигинами та медальйонами увінчують входи. Верхню частину ризалітів увінчують масивні трикутні фронтони. На яких картуші з рослинними мотивами та горизонтальним медальйоном. В медальйонах римськими цифрами «1910» - рік побудови.

Особливістю цієї будівлі є використання симетричної композиції фасадів незважаючи на те, що в модерні важлива асиметрія. Навіть в нео-ренесансній будівлі Народного Дому (Музею Гуцульщини та Покуття) застосовується цей принцип. Ймовірно, що замовник мав на меті зробити легкий натяк на історичний стиль. Незважаючи, що все оздоблення має чіткі модерні форми у

трикутній формі фронтонів, у графічних завитках на кінцях картушів, що ніби нагадують грецький меандр, ну і звичайно в симетрії присутній дух класицизму.

Дохідний дім директорки польського кооперативу Меланії (Міляди) Лукасевич за Адресою **Івана-Франка,4 (без ох. №)**. [Додаток1,№18,19] Будівля ймовірно початку ХХ-ст. стилю модерн. У1930-ті рр. перший поверх займала продуктова крамниця польського кооперативу, а другий приватне помешкання Лукасевичів та орендовані приміщення. Одним з орендарів на початку ХХ-го ст. був Володимир Огоновський, судовий лікар в Печеніжині та Снятині, та його дружина Анни, доньки радника вищого суду Коломиї Антонія Чубатого. У міжвоєнний період 1920-1930-хх роках на другому поверсі були адвокатська контора Оттон Рота(1927-1934) та адвокатська канцелярія Івана Турянського і Кирила Трильовського (1926-1928). Трутяковський корінний мешканець Коломиї, український активіст, один з борців за український університет, брав активну участь у державотворчих процесах та в процесі формування українського січового війська. Кирило Трильовський засновник товариства «Січ», «Народна воля» та «Селянсько-радикальної партії, сильний політичний діяч на Галичині в період Австро-Угорської імперії. Політик, популярність якого тоді була такою великою, що забезпечила йому найбільшу кількість голосів виборців з усіх депутатів Віденського парламенту в 1907р. Після поразки національно-визвольних змагань українців К. Трильовський 1920-го виїхав до Відня. А 1927 повернувшись в Коломию продовжив адвокатську практику. Окрім цього в 1933 р. тут проживає лікар-стоматолог, член Українського гігієнічного товариства, Микола Гнатчук з дружиною Іриною Зубаль. Приймав пацієнтів у кабінеті на вул. Театральній, 40. Після Другої Світової Війни будівля гуртожитоку педагогічного училища. 1957р. в будівлі відкривають музичний відділ педагогічного училища. У жовтні 2018р. у рамках Другого фестивалю книги в Коломиї, в цій будівлі відбулося урочисте відкриття й освячення Музею коломийської книги. [1]

Кутова споруда з двома симетричним фасадами, ймовірно є прикладом пізнього лаконічного модерну. По боках фасадів є майже непомітні ризаліта з одним вікном на поверх. Входи підняті на три сходи і сховані у глибокі ніші по центру фасадів. По боках від ніші оздоблені алюзіями на пілястри викладені рустом, руст прикрашає кожен кут будинку. Вікна першого поверху мають масивні підвіконники та консолі на парапетах. У верхній частині мають дуже лаконічні фронтони.

Фасади другого поверху набагато декоративні. Між другий та першим

поверхом по всьому периметру фасадів тягнеться широкий, аж до підвіконників архітектурний пояс у формі парапетів. По краях ризалітів є вставки вигляді консолей. Фронтони вікон другого поверху мають форму карнизів, що підтримуються декоративними кронштейнами. Під карнизами лаконічні маскарони з рослинним орнаментом. Під карнизом даху ряд фактурних консолей, над кожним фронтоном слухове віконце у форму ромбу.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.

У огляді історико-архітектурного ансамблю Коломиї було розглянуто лише декілька найбільш значних об'єктів. Зокрема сім об'єктів зведених у період до ХІХст. та сім з епохи модерну. Було розглянуто як найбільш відомі приклади історичних стилів, та і маловідомі пам'ятки, деякі з них мають статус щойно виявлених та досі не мають охоронних номерів. Ті, що мають охоронні номери захищені законом, який зобов'язує утримувати будівлі в доброму стані. Усі представлені будівлі експлуатуються, деякі пройшли або проходять комплекс реконструкційних робіт. Наприклад колишній будівлі польського товариства «Сокіл » надали нового значення, на її базі діє Коломийська філармонія імені Олександра Козаренка. На даний час філіал Г.О. «Клуб Ротарь» залучив та

продовжує залучати грандові кошти міжнародних фондів для ремонту та реновації будівлі.

Проаналізувавши загальну хронологію будівництва цього періоду з упевненістю можна сказати, що:

- Коломия місто, активний розвиток якої відбувався під впливом різних держав що приносили свої панівні стилі. Однак в декорі, періодично можна помітити омаж до традиційної української архітектури та традиційний ромбічний декор регіону Покуття.
- У період до середини ХІХст. розвиток Коломиї був стало середній порівняно з великими тогочасними містами як Львів та Станіславів (суч. Івано-Франківськ). Однак з середини ХІХст. У місті відбувається справжній архітектурний бум, пов'язаний в першу чергу з економічним підйомом. Який в свою чергу прийшов сюди разом з Австро-Угорською владою, яка привнесла сучасні технології, ефективний менеджмент, людський капітал та фінанси.

Якщо в період ХVІІ-ХVІІІ ст. все значне будівництво, окрім релігійних споруд, велось за державний кошт. То в період, середини ХІХ, активно розвивається громадське фінансування, меценатство. Це було пов'язано зі стрімким розвитком буржуазії та появою у Коломиї крупного капіталу та філій надійних банківських установ.

3. МОДЕРНІСТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ В БУДІВНИЦТВІ.

Після Першої Світової війни нові методи будівництва, що виникли в кінці ХІХст. стали масовими. Це було зумовлено низкою соціально-економічних факторів. Так у Німеччині, Великобританії та Франції через наслідки війни загальне безробіття, втрати частин території та розпуску армії різко зросла потреба у швидкому доступному житлі. Однак старі методи не могли забезпечити швидкого та дешевого будівництва. Традиційні матеріали – камінь, дерево, черепицю, було важко виробляти швидко, у великих об'ємах. Молоді

архітектори, Людвіг Міс ван дер Роє¹, Бруно та Макс Таути², Адольф Меєр³, Еріх Мендельсон⁴, Ле Корбюзьє⁵, та багато інших, розробляють новий стиль, що об'єднує об'єктивність, цілеспрямованість та стильність. Вони використовують новітні штучні технології - бетон та цеглу, в купі з новим лаконічним стилем. Відмовляючись від розкішного архітектурного декору, гіпсової ліпнини вони формують новий естетизм за рахунок об'ємних геометричних форм, перспективи та пропорцій. До каркасної схеми зі сталі додається зовсім нова схема бетонних панелей, що опираються на бетонні колони. Вперше ця технологія запропонована швейцарським інженером Робертом Меєром. Так виникає зовсім новий рух, що мав загальну назву – Модернізм, та мав багато різних проявів у різних країнах: функціоналізм (США), бау-хауз та експресіонізм (Німеччина), конструктивізм (Радянський союз), футуризм (Італія).

Ще в 1845 році у колі теоретиків нової архітектури виникали ідеї будівництва окремого міста-саду на околицях великих міст. Це було зумовлено великою перенаселеністю мегаполісів в зв'язку з індустріальною революцією ХІХ ст. Тоді населення сіл переселялись у міста шукаючи кращих робочих можливостей. Однак в 1914-1917 роки, такі масові міграції були зумовлені крайньою потребою, що виникла в результаті війни. Виникають ідеї планового розселення жителів і розосередження промисловості. Для реалізації цих задумів пропонувалось районне планування міст та система міст-супутників, що утворювала б агломерацію. Так 1920 р. біля Лондона починається зведення міста-супутника Велвіна, авторства Люїса де Суассона. Цей 950-ти гектаровий населений пункт за 20 миль від столиці розрахований на 40 тис. мешканців. Проектом було передбачено, що більшість населення матиме робочі місця безпосередньо біля місця проживання. Для цього заводи і фабрики переносились із середмістя ближче до околиць або взагалі за територію міста. Також у Велвіні передбачено проживання одразу всіх класів суспільства. Всі будинки різні, відділені від виробництв зонами озеленення, та розташовані в системі окремих коротких бічних вулиць з тупиковими закінченнями. Розташування будинків, в зв'язку з холодним атлантичним кліматом,

¹ Людвіг Міс ван дер Роє - німецько-американський архітектор і дизайнер, представник модернізму, провідний член Баухаусу 20-30рр. ХХст та фундатор «інтернаціонального стилю».

² Бруно та Макс Таути – брати архітектори що працювали над відновленням житла у Берліні у 20-30рр. ХХст. Представники стилю Neues Bauen

³ Адольф Меєр – німецьки архітектор та дезайнер, член спілки Баухауз 20-30рр. ХХст.

⁴ Еріх Мендельсон - німецький архітектор, експресіоніст (у 1920-х роках) і функціоналіст

⁵ Шарль-Едуар Жаннере-Грі (псевдо. Ле Корбюзьє) - французький архітектор і теоретик архітектури першої половини ХХст. Автор принципів будівництва сучасного міста і житла.

організовано так, що жодне вікно не виходить на північ. [8]

У повоєнній Німеччині не було можливості створювати міста з нуля, на це не вистачило ні ресурсів ні часу. Гостра потреба в новому доступному житлі, спонукала увести новий податок на житло. Це дало змогу створювати державні кооперативи на базі яких будувались нові квартали у великих містах. Були розроблені спеціальні державні програми «Новий Фанкфурт», «Новий Берлін», які впроваджувались в партнерстві з будівельними проф.спілками. Так досить швидко зводились масштабні проекти, такі як: «Будинок підкова», «Шиллерпарк», «Карла Легієна» в Берліні, «Праунхайм», «Ремерштадт» та «Борнхаймер Ханг» у Франкфурті. [7] [32]

Схожі проекти реалізовували у Франції (Париж), Голандії (Хільверсум), Чехії (Злин), Швеція (Стокгольм)[8]

При розробці нового стилю у професійному суспільстві, як до так і після Першої Світової Війни, активно велась дискусія: чи є функція головною в тріаді архітектурних принципів? Будівля заводу, наприклад, має бути достатньо функціональною для виробництва, та зручною для працівників, однак краса будівлі може виступати рекламою продукції.[8]

Провідні архітектори свіжої хвилі вирішували цю дилему шляхом синізму. Вони абсолютно не відкидали естетичний аспект будь якої будівлі. Але головною все ж визначали функцію. І саме істинна функція, математично прорахована, формує естетизм архітектури. Замість того, щоб запозичати художні елементи з історії великих стилів готики, ренесансу ,бароко, історизму або з доісторичних мистецтв, важливо формувати зовсім нові художні прийоми і засоби у невідривному зв'язку з функцією. До поки в цьому аспекті не виникало претензій на естетичне фабрики, мости, стадіони розглядались як виключно унітарні елементи.[8]

3.1. НАЙВИЗНАЧНІШІ ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ КОЛОМІЇ НА ПОЧАТКУ ХХст. (до 1939р.)

Початок ХХст. ознаменував прихід нової суспільно-політичної та

економічної дійсності. А саме темпи розвитку промисловості, виробництва та інвестицій починає скорочуватись. Стангнація а потім і Велика депресія світової економіки спричинила соціальний неспокій по обидва боки Атлантики. Австро-Угорщина як держава, економіка якої в більшій мірі сировинна, мала значні економічні збитки. В першу чергу це позначилось на доходах.

Як зазначено в роботі Монолатія заробітна плата для робітників усіх підприємств цього періоду була низькою і не перевищувала 100 крон на місяць. За тодішнім курсом до долара США на 1892 рік , який коштував 4,94 крони, це виходить трохи більше 20 доларів. Тоді як споживчі витрати на харчування, квартплата та інше сягали 110 крон. За даними статистики до 1919-того року австрійська крона знецінилась, що найменше в три рази та сягала 16,10 крон за 1 долар США. Якщо рівень зарплат не піднімали то у підсумку середньостатистичний робітник на початку ХХ ст., мав виживати місяць на 6 доларів 21 цент.[3]

Зважаючи на Першу Світову війну, темпи будівництва та розмах були вже набагато скромніші.

Однією з перших значних будівель з характерними рисами в Коломиї зламу ХІХ-ХХст. є **костел Ігнатія Лойоли (ох.№586)**. [[Додаток1,№20] Його зведення розпочалось, ще 1897р. а форми є сміливими навіть в рамках історичного стилю.

В зв'язку з індустріалізацією Австро-Угорщини в другій половині 19-того ст. місто активно розбудовувалось. Старий Костел Діви Марії вже не міг задовольнити потреби городян. В 1887 році 72 знатних сімей запросили до Коломиї єзуїцьких священників, для будівництва нового костелу. Проект розробив відомий чеський архітектор Йозефа Лайнцнер, який до цього вже збудував в Чернівцях, «Костел Найсвятішого Серця Ісуса» в неготичному стилі. Робота велась за допомогою сучасних матеріалі і швидко, вже в 1897 р була готова цегляна коробка. Оздоблення продовжувалось до 1905р. Костелу Ігнатія неймовірно пощастило. Фактично він зберіг автентичний зовнішній вигляд від дня побудови. Єдиною зміною є відсутність романтичної сигнатурки над центральною покрівлею. [Додаток1,№21] Будівля заходиться відносно далі від ратуші, фактично на краю центру міста, тому в радянський час використовувалась як склад меблевого магазину. Після отримання незалежності костел було передано на спільне використання греко-католицької та римо-католицьких парафій [3][4][6][9].

За планом це базилікальна споруда з широкою абсидою, боковими нававами

та дзвіницею над приділом. Вхідна частина складається з глибокої круглої арки прикрашеної пів-колонами з доричними капітелями. Над порталом лаконічний трикутний фронтон з відзелем. Вхідна частина виділена на парадному цегляному фасаді побілкою. Над вхідною частиною масивне аркове віражне вікно між масивними цегляними стінами з контрфорсами і формі розкриповками. По обидва боки, від входу, ребристі сходові башти прикрашені білими декоративними машикулами з прямокутними оглядовими вікнами. Зверху, над вікном, ходова башта, що прикрашена, рядом з чотирьох ніш та круглими оглядовими вікнами на підбарабанниками. Ще вище восьмикутний барабан, з довгими вузькими вікнами, накритий восьмикутним шатром з декоративними машикулами. На бокових фасадах і задній абсиді вісімнадцять контрфорсів які починаються на абсиді і перетікають в нави, виступаючи на мер. По боках абсиди між контрфорсами великі аркові віражні вікна, на сторонах нав парні вузькі заокруглені вікна з побіленими накладками. Над вікнами лаконічні заокруглені фронтони, під покрівлею білі декоративні машикул [Додаток1,№22].

Особливістю цього костелу є цегляні фасади. Науковці дають стилізацію цього собору як нео-готичний. Однак таке масове використання цегли на початку ХХ ст. є проявом сучасного бачення майбутнього і в черговий раз підкреслює, що культурний розвиток Галичини в цей час відбувався паралельно загальноукраїнському та європейському. Завдяки індустріалізації тут швидко переймали новітні технології та сміливі прийоми.

Вже після Великої Війни новий архітектурний сплеск був в 1920-30тих роках ХХст. Він мав вже зовсім нові витoki та характеристики, які ми спробуємо визначити.

Багатоквартирний триповерховий будинок на **Шевченка 21 (без ох. №)** [Додаток1,№23] збудований в 1930-х роках у стилі модернізму. Належав лісопромисловцям Гедалу та Якубу Біттерам. Біттери володіли лісопромисловим заводом у Шепарівцях. Під час Другої світової війни в цій будівлі розквартирувалося коломийське гестапо. Відділ гестапо в Коломиї знаходився в будівлі колишнього австрійського банку на Франка, 3 та 5. Почав діяти цей каральний орган 8 вересня 1941 року та складався зі 25 німецьких урядовців та з 20 етнічних німецьких та українських охоронців. Після Другої світової війни в 1948 році як і всі будівлі перетворено у житловий фонд. Тут проживали директори заводів та фабрик та представники коломийської партійної верхівки: Г. Крот, К. Дорохов, В. Голуб, директор Коломийської

гардинної фабрики Й. Гус. Був серед них Віктор Буневич - перший секретар міському компартії [22].

Лаконічна напівцокольна триповерхова будівля є чудовим прикладом модернізму. Історик Ілля Криворучко дає стилізацію цієї будівлі як польський конструктивізм.

Прямокутна в плані вона розташована на роздоріжжі, та має невелику зону зелених насаджень перед входом. Правий кут парадного фасаду має значне заокруглення з довгими балконами. Ліва частина фасаду вища і лаконічна з гострим кутом та без балконів. Центральний вхід розташований у ніші ближче до правого кута, дах ганку є продовженням балкону другого поверху, вони створені єдиною плитою. Балкони в цьому місці зливаються зі стіною фасаду. Над входом масивне кругле вікно. Над входом вертикальна пара круглих вікон сходовні. Основним художнім акцентом композиції є балкони. Довгі, заокруглені з бетонними щільними парапетами, вони виходять з лівої частини фасаду ніби його продовження і охоплюють кут будинку ніби гігантські сталеві балки.

Вже звичним для будівлі цього стилю є скупість на декор. Окрім круглих вікон сходової частини фасад першого поверху оповити ледь помітним широким горизонтальним рустом, що відділяється від загального фасаду архітектурним поясом. Цей пояс тягнеться по всьому периметру фасадів і є водночас верхівкою вхідної ніші та підвіконниками першого поверху. Серед фасадних елементів присутній такий естетичний елемент як окантовка. Вона об'єднує вікна в горизонтальні ряди або з'єднує з балконами. Ще одним елементом декору є ритмічний руст на піддашші.

Будинок на вулиці **Івана Франка, 5(без ох. №)** [Додаток1,№24] 1-шої половині ХХ сторіччя, стилю модернізм. Збудований для працівників філіалу «Polski Bank Krajowy» (Польський національний банк), що розташовувалось поруч. З 1939р. тут розміщувалась ставка КДБ, під час Німецької окупації ставка гестапо. Як за першої радянської окупації так і німецької в цих будівлях відбувались численні допити та розстріли українців. Німці на подвір'я звозили усі єврейські надгробні плити. Після війни будівля знову перейшла до КДБ. Якийсь час в ньому розміщувався дитячий садок №6. Пізніше і до тепер будівля перетворена на житловий фонд. [11]

На пів цокольна чотириповерхова будівля, щільно примикає до сусідніх будинків та сильно виділяється на фоні більш пізньої забудови другої половини ХІХ ст. При аналізі помітний перший естетичний прийом, що помітний при

аналізі: З парадного фасаду є два входи прямо з вулиці у неглибоких нішах, які підкреслено вертикальним рядком вузьких вікон. Таким чином фасад розділений на три вертикальні частини від ширшого до вузького, на три, два та один ряд вікон. Перший поверх напівцокольний, його освітлюють ряд прямокутних загартованих вікон, що розташовуються поруч з фундаментом. Між першим та другим поверхом простягається карниз на всю ширину фасаду. Вікна другого поверху підвіконниками оперуються на нього. Вікна третього та четвертого поверхів схожі між собою. Так в лівій найширшій частині перші вікна мають балкони з заокругленою стороною, та автентичними зварними перилами. Балкони центральної частини нішеві з цільнобетонними перилами з парами лаконічних прямокутних консолями. У правій найвузьчій частині фасаду, вікна мають бетонну перегородку таким чином, виявляється тут присутній ще один ряд вузьких вікон. Найімовірніше це вікна ванних кімнат. Фасад зазнав кількох змін пов'язаних з тим, що будівля не внесена до реєстру архітектурних пам'яток. Найбільше змін в центральній частині фасаду. Так вікно та балкон другого поверху були закладені, якщо придивитись, то можна помітити погано приховані сліди. На першому поверсі присутнє комерційне приміщення з входом та двома вікнами, фасад облицьований сайдінгом. Присутність комерційної забудови у проекті будівлі є під сумнівом. У правій частині фасаду за для прокладання газових комунікацій було знищено частину архітектурного поясу, що йде під підвіконниками другого поверху.

У дерев'яному будинку за адресою **Театральна 32 (без ох. №)** [Додаток1, №25] розміщувалася кравецька майстерня для жінок власника М. Дрезнера. В середині 1930-х років був збудований новий сучасний будинок в модерністичному стилі, який належав коломийському лікарю-терапевту Аду Люціану Гельберту. Народився у 1906 році в Коломиї. Деякий час жив та працював у Парижі. У 1933 році з Франції приїхав у Коломию. Офіс цього лікаря знаходився на Театральній 52. Згідно з даними списку коломийських лікарів 1936 року, мав наукову ступінь доктора медичних наук та до 1948 року працював педіатром у лікарні, яка знаходилася на вул. Шпитальній, 74-76. Мав жінку Мейр та двох дітей – Анну та Емілію. Всі вони стали жертвами голокосту та були розстріляні в Шепарівському лісі у 1942 році. Доля цього будинку така, як і в усіх старих будинках: 1948 р. перетворили в житловий фонд. На даний час в будівлі три квартири з окремими сходами та два приміщення комерційного призначення [21].

Ця чотириповерхова будівля з комерційним приміщеннями в стилі

модернізму розміщена навпроти будинку Театральна, 23. Вони, разом з радянською будівлею Обласної краєзнавчої бібліотеки, створюють локальний осередок нової архітектури ХХст. в оточенні будівель другої половини ХІХст. У архівних записах музеїв Коломиї відсутні будь-які згадки, чи бодай припущення, про автора проекту цієї споруди. Будівля доволі вузька, з обох боків глухі примикаючі стіни. Фасад першого поверху, там де комерційні приміщення, оздоблений лаконічним горизонтальним роустом сірого кольору. Між першим та другим поверхом лаконічний архітектурний пояс того ж сірого кольору. Праворуч розташований вхід до сходів у житлові приміщення. Над входом лаконічний бетонний дашок ганку. Вхід інтуїтивно підкреслює вертикальний ряд вузьких вікон. Значим естетичним елементом є заокруглені балкони другого та третього поверхів. Ковані перила повторюють заокруглену форму та мають масивні бетонні вставки на всю ширину балконів. Складніша ситуація з четвертим поверхом, адже якщо подивитися з боку Парку зі скульптурами він менший за інші, у нього відсутній балкон а підвіконники поєднані в один масивний горизонтальний пояс, що тягнеться від краю і до сходів. Можна припустити, що архітектор зумисно не додав балкон, керуючись композицією, за якою балкони акцентують двоповерхову забудову сусідніх будівель або четвертий поверх був добудований значно пізніше.

Будинок на вулиці **Івана Франка, 15 (без ох. №)** [Додаток1,№26] споруджено 1935 року для українського кооперативного банку «Покутський Союз». Детальна інформація про банк в архівах музеїв – відсутня. Ймовірно, що в 1948р. як і всі будівлі була перетворена у житловий фонд [11].

Ця невелика на пів цокольна модерністична будівля розташована навпроти собору Ігнатія Лойоли. Ілля Криворучко дає стилізацію – польський конструктивізм. Вона вражає своїми пропорціями: фасад будівлі поділено на трі частин, де центральна – вхідна. Вона на метр вища, на висоті двох сходівок подвійні двері прикриті від непогоди лаконічним бетонним дашком. Над входом у ніші високе вузьке вікно вестибюлю. цокольний поверх виділено сірим кольором. Його освітлюють невеликі квадратні віконця. По боках є два ризаліта двома вертикально розташованими вікнами. Над вікнами другого поверху, по всьому периметру будівлю оперізує вузький ледь помітний архітектурний пояс. Єдиним декоративним елементом залишились подвійні дерев'яні двері з двома рядами шести віконних вставок квадратної форми.

Будинок на вулиці **Театральній, 23 (без ох. №)** збудований 1937 року. [Додаток1,№27] Відомо, що на місці сучасного будинку, до цього

розташовувався невеликий одноповерховий дім, у якому якийсь час мешкав відомий коломийський музикант, засновник музичної школи Роман Рубінгер. Сучасна будівля в стилі модернізму була власністю доктора Юліана Шарфа, лікаря-педіатра, який від 1937 р. проживав і приймав пацієнтів за цією адресою. Лікар та його родина загинули в Коломиї під час німецької окупації разом з тисячами коломийських євреїв. Окрім Шарфа жив і працював доктор Максиміліана Селлера (Зеллера), спеціаліст з «хворіб очей, носа, горла, вух і гортані». Йому вдалося вижити в часі голокосту. Проживала в цьому будинку й лікар-стоматолог Анна Шалер-Боднарова, яка хоч і мала лікарський диплом, лікарською практикою не займалася. В комерційній частині першого поверху якийсь час була «Продуктова Бернарда Жабінського». У 1938 р. за цією адресою фігурує прізвище доктора Маріана Бугайського, який, можливо, орендував тут приміщення для кабінету чи помешкання. В радянський час в будинок заселяють партійних чиновників зі своїми родинами. На першому ж поверсі вже від 1970-х років містився магазин сувенірів [20].

Триповерхова кутова будівля стилістично контрастна до оточуючої забудови. Науковець Ілля Криворучко припускає, що архітектором міг виступати невідомий «Ф.М. Білоскурський», про що свідчить напис на підлозі поруч з відзелем. Приміщення першого поверху є комерційними, його виділено жовто-піщаним кольором та широким горизонтальним рустом на всю висоту поверху. Квадратні цокольні вікна по вул. Тараса Шевченка виділені прямокутними нішами. На куті та вздовж вулиці Театральної високі вітрини. Кутові балкони другого та третього поверхів та верхня частина фасаду заокруглені. Балкони вікна виділені лаконічною білою окантовкою в архітектурні пояси. Окрім русту на фасаді першого поверху та окантовок на будівлі відсутні будь які декоративні елементи. Вся естетична складова форматується завдяки пропорцій, ліній та перспективи. Відділивши перший поверх автор створив враження легкості та створив інтуїтивне акцентування для привернення уваги до комерційної частини. Заокруглення балконі об'єднало фасади в одну композицію. Окантовки вікон створили паралельні лінії, що створило горизонтальний ритм та акцентує перспективу. Однак, для недопущення розвалу композиції автор додає на перший погляд непомітний запобіжник – на куті де примикають балкони, він дає одну вертикальну лінію несучої стіни, що виступає в горі парапетом приблизно на метр. Це і є композиційний центр, несуча стіна конструкції та всієї композиції від якої розходяться і до якої заходяться усі частини другого та третього поверху.

Садиба на вул. **Терлецького, 3 (без ох. №)**, була зведена у кінці 1930-х. в стилі модернізму [Додаток1, №28, 29].

Тут проживав польський лікар Артур Оссолінський 1884 року народження, лікарський диплом 1913. Імовірно, у часи польсько-української війни 1918-1919 років, служив у санітарному корпусі 48 піхотного полку. 1931 року, прибув до Коломиї зі Станіславова в травні 1931 року. За даними медичного довідника 1936 року, мав лікарський кабінет та, імовірно, проживав на вул. Косцюшки, 33 (зараз - Театральна). Був повітовим лікарем. 27 вересня 1938 року отримав Срібний Хрест Заслуги за «заслуги в державній службі». Його подальша доля невідома. На сьогодні будинок є житловий [23].

Двоповерхова приватна садиба у стилі модернізму з еркером на куті у внутрішньому дворі. Вхід до садиби з внутрішнього боку, однак першочергово був прямо навпроти хвіртки огорожі про що свідчить бетонний дашок ганку з ліхтарем над ним. Парадний фасад має шість вікон розташованих у два поверхи. Над входом пустий простір. Вікна обведені архітектурними поясами і утворюють дві лінії, що виходять з за рогу. Між вікнами горизонтальний руст вохристого кольору. Еркер Лаконічний з вузькими вікнами у верхній частині утворює башту з карнизом.

Садиба на вулиці **Івана Франка, 13 (без ох. №)** [Додаток1, №30,31] споруджений у 1939 році на кошти інженера-будівельника Дмитра Кузика та адвоката Івана Могильницького. Власне фірма інженера, що мала назву «Підприємство будови інженера Дмитра Кузика» й займалася спорудженням будівлі. Тут і розмістилися й фірма, і помешкання її власника. Дмитро Кузик випускник Коломийської гімназії та Львівської Політехніки Дмитро Кузик був членом управи колумійської філії Союзу Українських Купців і Промисловців, очолював також Коломійську Повітову управу Фронту Національної Єдності. 1937 року заснував у Коломиї власну будівельну фірму, єдину українську фірму в місті в цій галузі, яка здійснювала будівництво доріг, мостів і помешкань, виконувала плани і проекти житлових та промислових будівель, проводила обміри земельних ділянок. Окрім цього підприємство займалося розробкою кам'яного вугілля в Ковалівці та випалом цегли в Сопові. 1939 року Дмитро Кузик емігрував за межі Галичини, щоб уникнути переслідувань з боку більшовицьких властей. Згодом оселився в США, де створив будівельну фірму, займався активною громадською та видавничою працею. В будинку, після виїзду власника перебувала будівельна організація радянських прикордонних військ НКВД. Тепер – житлові помешкання [3][1].

Двоквартирний цегляний будинок модерністичного стилю з балконом-терасою та односкатним дахом. Будівля має глухі торцеві стіни, проект передбачав щільну забудову. З лівої сторони будівля майже примикає до сусіднього будинку. Є два окремих виходи. Парадний вхід розташований ліворуч в глибині. Над ним лаконічний бетонний дашок ганку над яким високе вузьке вікно сходовні. Квадратні пропорції парадного фасаду доповнюються довгим заокругленим балконом другого поверху. Верхня частина бокових фасадів спадаюча. Другий вхід спереду фасаду, дуже цікавий. Виходить він на терасу без перил, що повторює форму балкону і має спуск біля основного входу. Ймовірно вона колись була ідентичним балконом, як і на другому поверсі, однак його переробили щоб розділити входи.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.

Будівлі стилю модернізм, у Коломиї побудовані в період 1920-30тих. є типовими для архітектури Галичини цього періоду. З приходом нового, польського управління, утверджується новий стиль, який у польських джерелах названо польський конструктивізм. Його витокami є, нова на той час, архітектура Експресіонізму, що скалась у Веймерській республіці (Німеччина) та радянського конструктивізму 1920-30тих років.[24]

Проаналізувавши об'єкти цього періоду можна з упевненістю сказати про:

- Продовження розвитку загальноєвропейських тенденцій в архітектурі Коломиї навіть після Першої Світової війни.
- Економічна криза спричинена наслідками Першої Світової війни знизили темпи будівництва. Об'єкти цього періоду є меншими.
- Розвиток архітектури відбувався за рахунок приватного капіталу. Будівель створених на громадські кошти не виявлено.
- Під час цього періоду зникають риси національної української архітектури. Це було продиктовано двом факторами: більшість коштів йшло на відбудову

пошкодженої під час бойових дій забудови та необхідністю забезпечити житлом велику кількість населення у короткі терміни.

Нажаль цей розвиток було штучно придушено з початком Другої Світової війни. Спочатку, у результаті голокосту, під селом Шепрівка, що неподалік Коломиї було знищено значний відсоток гебррейського населення. У результаті радянських окупацій було репресовано чи мобілізовано велика кількість дорослого працездатного чоловічого населення міста. Обидва ці факти негативно вплинули на виробничий потенціал міста Коломия. В результаті націоналізації та непрофесійного управління, виробничі підприємства стають неефективними. Настає довгий, аж до 60-тих років ХХст., період стагнації міста.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проаналізувавши вагому кількість літературних джерел вдалося скласти досить широку загальну картину про архітектуру Коломиї. Керуючись розумінням, що архітектура тісно пов'язана з функціональністю було проведено широкий збір інформації як загального історичного так і конкретного метричного характеру. Було складено загальну хронологію з низки конкретних будівель, з мистецтвознавчим підходом було описано їхні фасади.

Таким чином можна пройти до розуміння причин розвитку коломийської архітектури, зрозуміти, чому виникли ті чи інші стилі та як вони змінювали один одного.

Першим періодом, саме кам'яної, архітектури від якого у нас є пам'ятки це епоха Речі Посполитої. Історію розвитку цього стилю у Коломиї потрібно ще досліджувати. Є певні складності з його розумінням, оскільки:

- багато будівель були знищені бойовими діями ще у далекому минулому. Інформацію про деяких них ми черпаємо з літературних джерел.
- багато будівель розбиралась та перебудовувалась в період панування різних

держав – Польщі, Молдови, Румунії, Угорщини. Інколи це робилось з практичних міркувань а інколи з ідеологічних.

Іншим глобальним періодом історії розвитку є Час Австро-Угорського панування. Цей період є найбільш повним, дійсно пов'язаний з розквітом міста та складає сучасний вигляд міста. Будівлі цього періоду маже повністю розташовані компактно у центральній частині міста. Цей період представлений різноманітними стилями: нео-ренесанс, нео-бароко, романтизм, віденська сецесія та гуцульська сецесія. Але якщо узагальнювати цей період то можна виділити такі пункти:

- Вся архітектура цього періоду несе функцію прославлення величі Імперії Габсбургів.
- Місто Коломия в той час провінційне місто і її забудова не вище трьох поверхів. Однак архітектори задля виходу з положення формують пропорції та оздобу фасадів таким чином, щоб справляти враження помпезності та величі.
- Під кінець XIXст. завдяки розвитку суспільно активної частини населення у Коломиї, як і у всій Галичині відбуваються процеси національного підйому. Це підштовхує громади до будівництва спільним коштом великих культурних осередків. Таких як наприклад: Народний Дім, Щаднича каса та спорт-комплекс товариства «Сокіл».

Третій та останній з розглянутих періодів це архітектура 1920-30тих років. В цей період відбувся короткий, але відчутний сплеск модерністичних тенденцій які проявили себе в архітектурному ансамблі центру міста Коломиї.

В цей час перед архітекторами стояло два завдання:

- Боротьба за образність в малоповерховій забудові
- Швидке і дешеве будівництво, в рамках фінансової кризи для боротьби з наслідками війни

Перша проблема була не новою, і тягнулась ще з Австрійських часів. Створити дійсно естетичну забудову при територіальних та фінансових обмеженнях доволі складно. Ще однією суттєвою перешкодою було те, що нова архітектурна мода 1920тих-30тих. рр. не допускала використання ні архітектурних елементів ні декору минулих епох. Власне ця нова мода взагалі відкидала декор, прирівнюючи функціональність до естетики. Архітекторам великих міст в цьому плані було легше: часто велика ділянка, значні фінанси сприяли експериментам. В той час як в такому невеликому місті як Коломия та при складній економічній ситуації у проєктантів не було права на помилку.

Тому архітектори використовували максимум зусиль та прийомів, для

образності цих не високих будівель. Завдяки пропорціям, геометричним формам створеним завдяки прямим та плавним лініям, ритміці та акцентам, у них виходили різноманітні композиції.

Саме тому важливо зберегти ці об'єкти. За для цього у Європі давно існують програми реловації подібних об'єктів. Таким чином їм надають нової функції у житті мешканців міста. Коли будівлею користується, з'являються надлишки ресурсів за для їх підтримання у належному стані. У Коломиї цей процес почався відносно недавно, але вже показав свою ефективність у середовищі де кількість історичної забудови на високому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Андрійшин С. «Місто в легендах і переказах» Коломийська бібліотека випуск 30; Коломийська бібліотека випуск 30; ВПТ «Вік» 2022р.
2. Грабовецький В. «Історія Коломиї. З найдавніших часів до початку XX ст.» Частина 1; Коломия «ВПТ» Вік 1996р.
3. Монолатій І. «Цісарська Коломия 1772-1918» Івано-Франківськ «Лілея-НВ» 2010р.
4. Нагірний В. «Недавні історії давнього міста» Коломийська бібліотека випуск 10; Коломия ВПТ «Вік» 2011р.
5. Нагірний В. «Коломийські променади» Коломийська бібліотека випуск 19; Коломий ВПТ «Вік» 2014р.
6. Brykowski R. "Zabytki kultury polskiej poza granicami kraju" Warszawa "Indruk" 1998г. (Бриковський Р. «Пам'ятки польської культури за межами країни» Варшава «Індрук»1998р.)
7. Gidion S. «Raum, zeit, architektur» Revensburg «Otto Maier Verlag» 1965. (Гідеон С. «Простір, час архітектура» Ревенсбург «Видавництво Отто Майера» 1965р.)
8. Whittick A. «European architecture in the twentieth century London» London «Lockwood» 1953. (Уїттік А. «Європейська архітектура XX ст.» Лондон «Локвуд» 1953р.)

ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА:

9. Андрійшин С. «Вулиці старовинної Коломиї» Коломийська бібліотека випуск 27; Коломия ВПТ «Вік» 2017р.

10. Васильчук М. Савчук М. «Енциклопедія Коломийщини» Зошиток 1, літера А; Коломия ВПТ «Вік» 1998р.
11. Васильчук М. Савчук М. «Енциклопедія Коломийщини» Зошиток 2, літера Б; Коломия ВПТ «Вік» 1998р.
12. Ковтун В. Монолай І. «Коломия з минулого в сьогодні» Збірка «Українське мистецтво у старій листівці. Випуск 4» Коломия ВПТ «Вік» 2005р.
13. Ковтун В. Монолай І. «Коломия з минулого в сьогодні. Видання друге, виправлене і доповнене» Збірка «Українське мистецтво у старій листівці. Випуск 4» Коломия ВПТ «Вік» 2016р.
14. Кратюк О. Пискор Л. Ткачук Я. «Йосифат Кобринський. Будитель і буївничий. Біографічний нарис» Серія Видатні постаті краю; Львів «Растр-7» 2021р.
15. Кочержук М. «Чорне золото і коломийська локалька: як попід ратушею сновигали потяги» Регіональне інтернет-видання «Інформатор» 19.03.2023 [Режим доступу]: <https://kl.informator.ua/2023/03/19/chorne-zoloto-i-kolomyjska-lokalka-yak-popid-ratusheyu-snovygalu-potyagy/>
16. Кочержук М. «Про будівлю на розі вулиць Івана Франка і Симона Петлюри» «Дзеркало Медіа» від 12 Липня 2022 [Режим доступу] : <https://dzerkalo.media/article/pro-budivlyu-na-rozi-vulits-ivana-franka-i-simona-petyuri-v-kolomii-foto>
17. Кочержук М. «Історія будинку на вул. І. Франка, 21: імператорські гостини у Коломійі» Інформатор 13.05.2023р.____[Режим доступу]: <https://kl.informator.ua/2023/05/13/istoriya-budynku-na-vul-i-franka-21-imperator-ski-gostyny-u-kolomyyi/>
18. Кочержук М. «Будинок на вул. І. Франка, в якому гостював імператор та переховувався український комендант, та його власники» 10 Травня 2021. [Режим доступу]: <https://dzerkalo.media/article/budinok-na-vul-i-franka-v-yakomu-gostyuvav-imperator-ta-perehovuvavsya-ukrainskiy-komendant-ta-yogo-vlasniki-foto>
19. Криворучко Ілля «Історія будинку, що на Театральній, 56» 6 травня 2021р. Facebook [Режим доступу]: <https://www.facebook.com/illya.kryvorychko/posts/pfbid02ktdmKKXQy7Wb9ecXoCCYiRjw6kepZguZELPybTqPcnk1q1QeX9Kw3MsicGnZ2gDKl>
20. Криворучко Ілля «Історія будинку, що на Театральній, 23» 23 квітня 2021р. Facebook [Режим доступу]: <https://www.facebook.com/illya.kryvorychko/posts/pfbid029BnvaLEwE58CDzBBMeFNbvToFBNBP7HqWsnsSYq39xHT7P6MKeeQBFT2oMJv4Cswl>
21. Криворучко Ілля «Історія будинку, що на Театральній, 32» 19 травня 2021р. Facebook [Режим доступу]: <https://www.facebook.com/illya.kryvorychko/posts/pfbid0Wn75EK3eRyBjCodJC4>

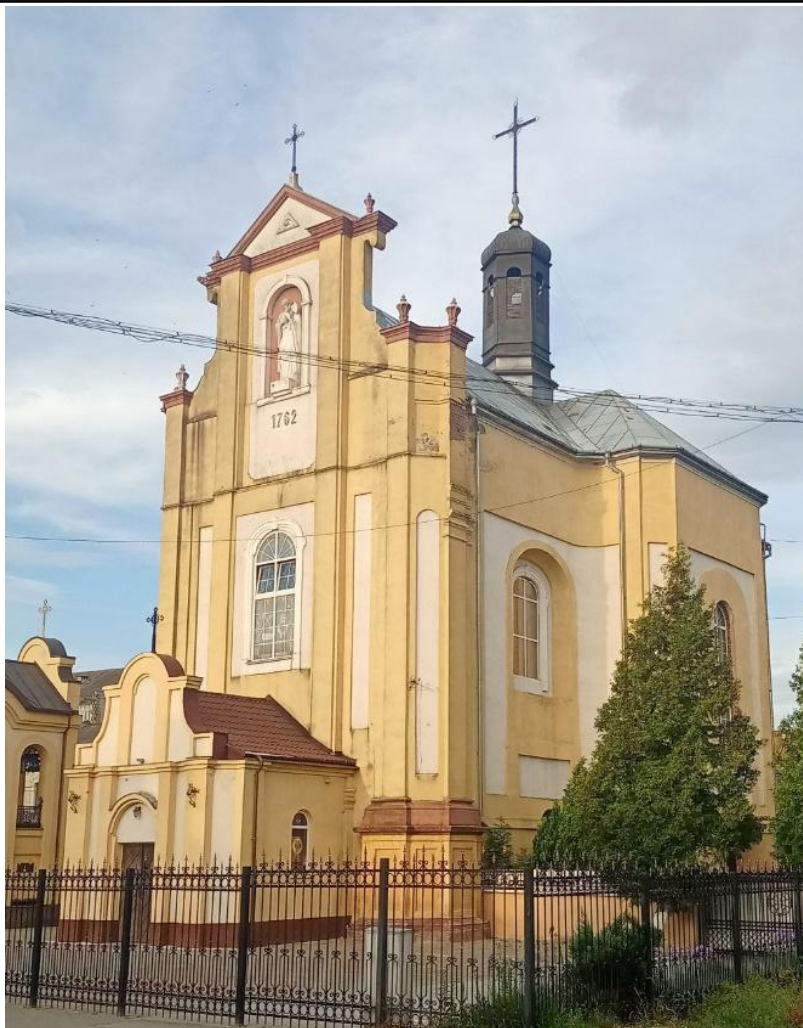
[rVZRYYYJ11dPhpNRvreLq6SUSSt9SMC4gsWqEaP26Yf8JmYTI](https://www.facebook.com/illya.kryvorychko/posts/pfbid0s6vHDueyFg4JPXiiXBoGW7fXponF9YeLUYUNUXm4rCN7DW9NA7yNjrXjMPx5e9yel)

22. Криворучко Ілля ««Історія будинку, що на Шевченка 21» 8 травня 2021р. Facebook [Режим доступу]: <https://www.facebook.com/illya.kryvorychko/posts/pfbid0s6vHDueyFg4JPXiiXBoGW7fXponF9YeLUYUNUXm4rCN7DW9NA7yNjrXjMPx5e9yel>
23. Криворучко Ілля ««Історія будинку, що на Терлецького, 3 та його колишніх мешканців» 19 листопад 2022р. Facebook [Режим доступу]: <https://www.facebook.com/illya.kryvorychko/posts/pfbid02Nca1MZFoRoAM4Rp parS4r648uJtfCy3oACkSaVHo28a9bZEgfMAkW24LkFW9dF6sl>
24. Нагірний В. «Ресторани та кав'ярні давньої Коломиї» Коломия ВПТ «Вік» 2022р.
25. Про будинок громадської організації «Сокіл», що на вулиці Симона Петлюри, 11, Коломия Культурна 3 травня 2023р. Facebook [Режим доступу]: <https://www.facebook.com/kolo.cult/posts/pfbid0miMuwaXHmuwWbYfTySXbXmJDH21XyRNduiSsAR44ThWv2hXi5VA6nUq85hbrSnBJl>
26. Савчук М. «Енциклопедія Коломийщини» Зошиток 13, літера Ш; Коломия ВПТ «Вік» 2003р.
27. Савчук М. «Технічна історія Коломиї» Коломийська бібліотека випуск 35; Коломия ВПТ «Вік» 2022р.
28. Савчук М. «Ювілейний маршрут коломийської колії» Коломийська бібліотека випуск 24; Коломия ВПТ «Вік» 2016р.
29. Зеленчук М. «Український архітектурний модерн» finenews.info 21.09. 2016 [Режим доступу]: <http://finenews.info/kulturne-nadbannya/arkhitektura/item/25646-arkhitektura-ukrainy-chastyna-7-ukrai-nskyi-arkhitektu-rnyi-modern-pochatok>
30. Україна (банк) Wikipedia [Режим доступу]: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0_\(%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0_(%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA))
31. Lemberg-Czernowitz-Jassy-Eisenbahn (Львівсько-Чернівецько-Яська залізниця) Wikipedia [Режим доступу]: <https://de.wikipedia.org/wiki/Lemberg-Czernowitz-Jassy-Eisenbahn>
32. Sozialer Wohnungsbau in Deutschland (Соціальне житло в Німеччині) Wikipedia [Режим доступу]: https://de.wikipedia.org/wiki/Sozialer_Wohnungsbau_in_Deutschland#cite_note-1

ДОДАТКИ

Додаток 1
Таблиця ілюстрацій

1.

Парафіяльний
собор Діви
Марії (церква
Св. Йосифата
ох. № 562)
власне фото.

2

Фото 1960-тих
з сайду
«Дзеркало
медіа»

3		<p>Гетьмана Івана Мазепи, 4 (без ох. №) власне фото</p>
4		<p>Храм архистратига Михаїла ох. №560 (листівка видана другої пол. ХІХст.)</p>
5	<p><i>Коломийський двірець. Перон. 1860-і рр. (Найдавніше фото коломийського вокзалу).</i></p>	<p>Фото з книги: Савчук Микола «Ювілейний Маршрут Коломийської колії» Коломийська Бібліотека випуск 24 Коломия ВПТ «Вік» 2016р. с. 25.</p>

6	 The emblem is circular with a scalloped outer edge. It features a central double-headed eagle with spread wings. The text around the eagle is in German: "EISENBahn-GESELLSCHAFT * K.K. PRIV. LEMBERG-CZERNOWITZ-JASSY-GALATZ".	Емблема «Цісарсько-королівське приватне Львівсько-Чернівецько-Яське залізничне товариство»
---	---	---

7

Ратуша за
польського
періоду
(листівка
видана
1920-1939)

8

Сучасний
вигляд ратуші

9

В'ячеслава
Чорновола,
№24 (ох.
№569) Фото з
книги: Іван
Монолатій
«Цісарська
коломия»
Івано-Франківс
ьк «Лілея-НВ»
2010р. с.210.

10		Будівля №3 по вулиці Івана-Франка (ох. №585) фото з Google Мар
----	---	--

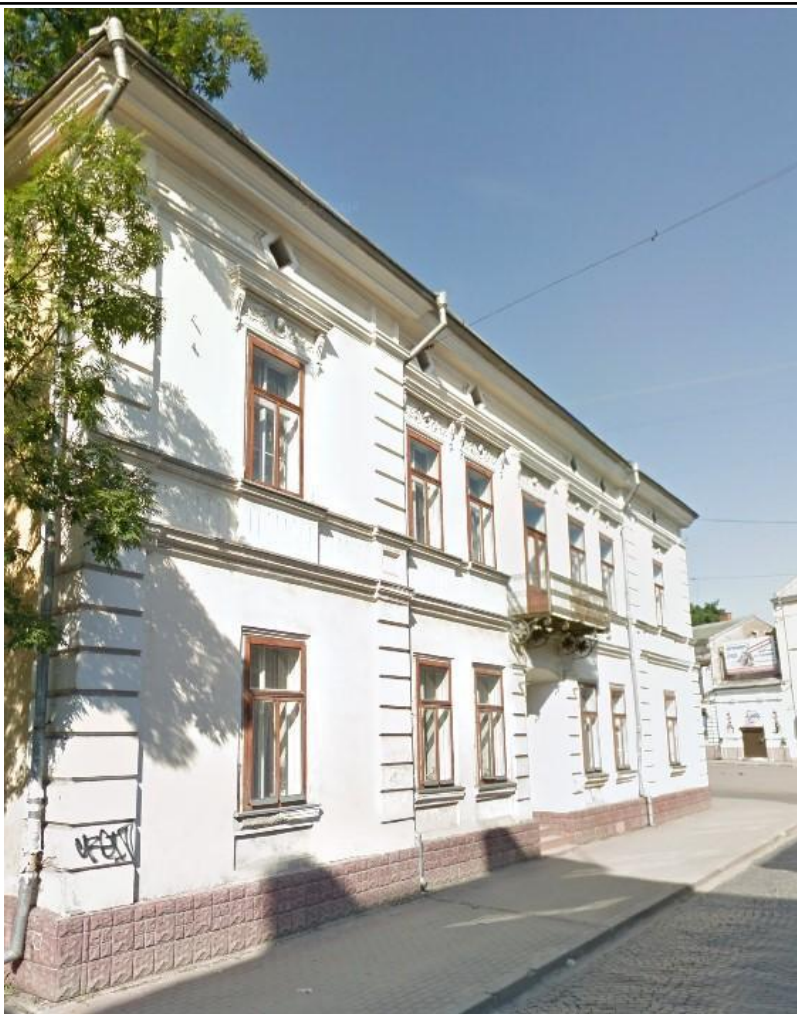
11		<p>БК «Народний дім» («Щаднича каса»), ох. №579 власне фото</p>
12		<p>Національний музей народного мистецтво Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського. (колишня будівля «Народного Дому», ох. №578.) власне фото</p>

13		<p>Коломийська філармонія імені Олександра Козаренка (колишня будівля спортивного товариства «Сокіл» ох.№575.) власне фото</p>
14	<p>Будинок на вул. І. Франка, 21</p> 	<p>Житловий будинок Івана Франка №21 (без ох. №) Фото зі статті Мирослава Кочержук «Історія будинку на вул. І. Франка, 21: імператорські гостини у Коломійі»</p>

15	 A color photograph of a three-story classical building with a light yellow facade and white architectural details. The building features arched windows on the upper floor and a small balcony on the right. A modern grey building is visible in the background to the left. A street lamp and a tree are in the foreground.	<p>Стара будівля пошти. Сучасний вигляд. В'ячеслава Чорновола під №47 (ох.№571) власне фото</p>
16	 A black and white historical photograph of the same building. It shows a balcony with a decorative canopy and people walking on the street in front of the building.	<p>Стара будівля пошти 1930-ті. Фото з книги: Ryszard Brykowski “Zabytki kultury polskiej poza granicami kraju” Warszawa “Indruk” 1998р. с. 147</p>

17		Театральна 56 (без ох. №) власне фото
18		Івана-Франка, 4 (без ох. №) власне фото

19

Івана-Франка,4
(без ох. №)
власне фото

20

костел Ігнатія
Лойоли. Фото
2015р
Коломийського
костелу на
сайті «Костели
і каплиці
України»

21

2533 \ BMM. kath. Garnis. Kirche, Kolomea.

костел Ігнатія
Лойоли. Фото
костелу
листівкї
1920-30тих

22		<p>костел Ігнатія Лойоли. Сучасне фото костелу. Власне фото</p>
23		<p>Шевченка 21 (без ох. №). Зі статті Іллі Криворучки</p>

24

Івана Франка,
5(без ох. №).
Власне фото

25

Театральна 32
(без ох. №).
Власне фото

26

Івана Франка,
15 (без ох. №).
Власне фото.

27		Театральний, 23 (без ох. №). Власне фото.
28		Садиба на вул. Терлецького, 3 (без ох. №). Власне фото.

29		<p>Садиба на вул. Терлецького, 3 (без ох. №). Власне фото.</p>

30

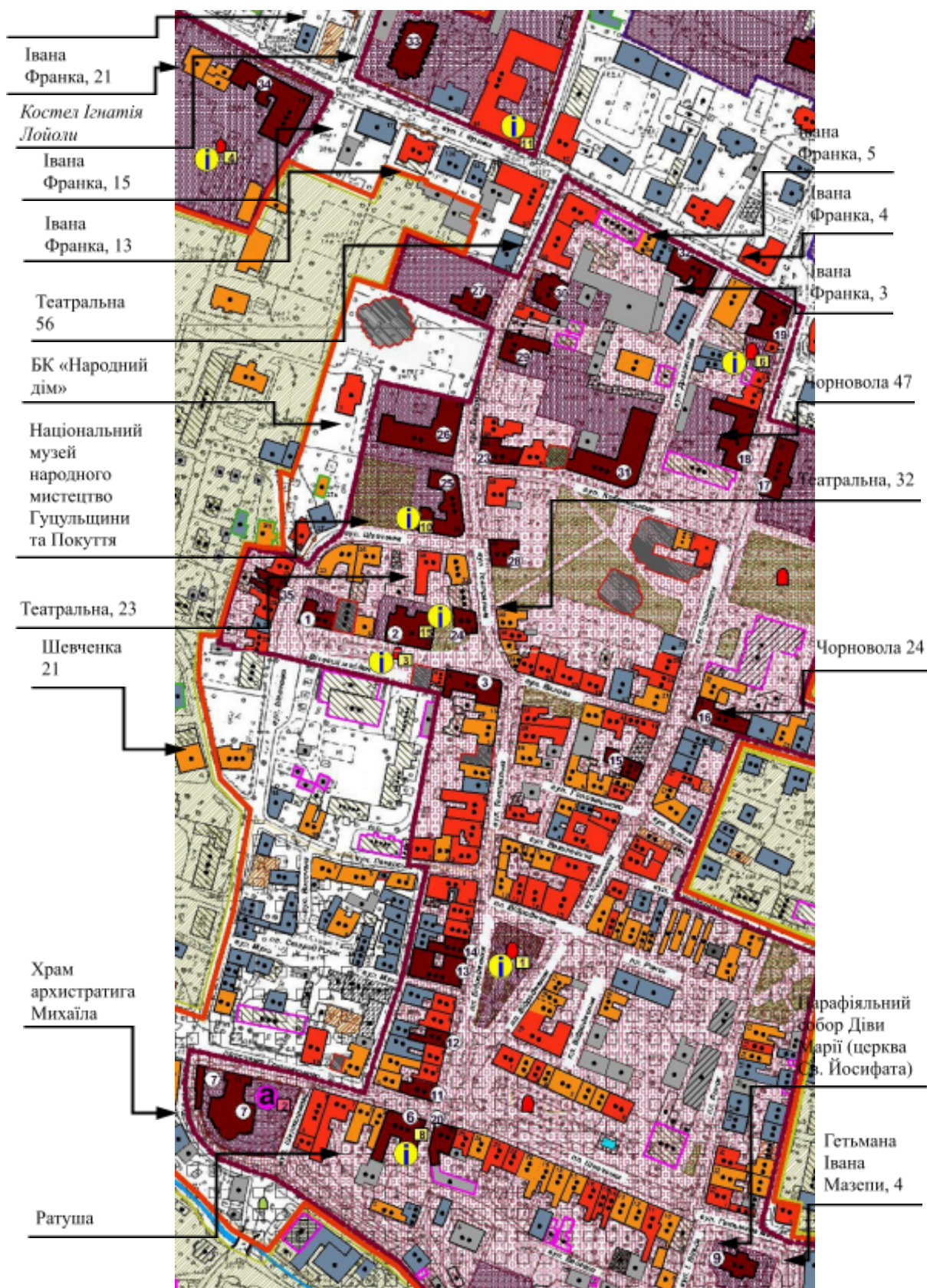
Садиба на
вулиці Івана
Франка, 13 (без
ох. №). Власне
фото.

Додаток 2

Схема опорного плану м. Коломия з позначеними об'єктами дослідження

Терлецького, 3

Додаток 3

СПИСОК ОБ'ЄКТІВ, ПРОПОНОВАНИХ ДО ВНЕСЕННЯ В ПЕРЕЛІК

ПАМ'ЯТОК МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ:

№ п.п.	АДРЕСА	НАЗВА	ДАТУВАННЯ
1.	вул.Валова, 8	Житловий будинок	поч. XX ст.
2.	вул.Валова, 9	Житлово-торговий будинок	кін. XIX ст.
3.	вул.Валова, 11	Житлово-торговий будинок	кін. XIX ст.
4.	вул.Валова, 13	Житлово-торговий будинок	кін. XIX ст.
5.	вул.Валова, 15	Житловий будинок	кін. XIX ст.
6.	вул.Верещинського, 59	Гончарна школа	поч. XX ст.
7.	пл.Відродження, 2	Житлово-торгова ринкова кам'яниця	XVIII-XIX ст.
8.	пл.Відродження, 3	Житлово-торгова ринкова кам'яниця	XVIII-XIX ст.
9.	пл.Відродження, 5	Житлово-торгова ринкова кам'яниця	XVIII-XIX ст.
10.	пл.Відродження, 6	Житлово-торгова ринкова кам'яниця	XIX ст.
11.	пл.Відродження, 9	Житлово-торгова ринкова кам'яниця	XIX ст.
12.	пл.Відродження, 10	Житлово-торгова ринкова кам'яниця	XIX ст.
13.	пл.Відродження, 11	Житлово-торгова ринкова кам'яниця	XIX ст.
14.	пл.Відродження, 13	Житлово-торгова ринкова кам'яниця	XIX ст.
15.	пл.Відродження, 14	Житлово-торгова ринкова кам'яниця	XIX ст.
16.	пл.Відродження, 15	Палац	XIX ст.
17.	пл.Відродження, 19	Житлово-торгова ринкова кам'яниця	XIX ст.
18.	пл.Вічевий майдан, 4	Житловий будинок	поч. XX ст.
19.	вул.Грушевського, 7	Житлово-торгова кам'яниця	XIX ст.
20.	вул.Грушевського, 9	Житлово-торгова кам'яниця	XIX ст.
21.	вул.Грушевського, 10	Житлово-торгова кам'яниця	XIX ст.
22.	вул.Грушевського, 21	Житлово-торговий будинок	к. XIX-п. XX ст.
23.	вул.Грушевського, 23	Житлово-торговий будинок	к. XIX-п. XX ст.
24.	вул.Грушевського, 29	Житлово-торговий будинок	к. XIX-п. XX ст.
25.	вул.Грушевського, 52	Житлово-торговий будинок	поч. XX ст.
26.	вул.Грушевського, 58	Житловий будинок	20-і рр. XX ст.
27.	вул.Грушевського, 64	Гімназія	кін. XIX ст.
28.	вул.Замкова, 80	Житловий будинок	к. XIX-п. XX ст.
29.	вул.Кобринського, 8	Житловий будинок	к. XIX-п. XX ст.
30.	вул.Коновальця, 11	Школа	поч. XX ст.
31.	вул.Мазепи, 5	Житлово-торговий будинок	к. XIX-п. XX ст.
32.	вул.Мазепи, 23	Житловий будинок	20-і рр. XX ст.
33.	вул.Міцкевича, 5	Житловий будинок	поч. XX ст.
34.	вул.Міцкевича, 8	Адмінбудинок (садиба)	поч. XX ст.
35.	вул.Пекарська, 6	Житловий будинок	поч. XX ст.
36.	вул.Петлюри, 9	Вілла	поч. XX ст.
37.	вул.Петлюри, 15	Вілла	20-і рр. XX ст.

38.	вул.Петлюри, 17	Житловий будинок	30-і рр. XX ст.
39.	вул.Петлюри, 20	Вілла	поч. XX ст.
40.	вул.Петлюри, 22	Вілла	поч. XX ст.
41.	вул.Петлюри, 34	Художня школа	30-і рр. XX ст.
42.	вул.Петлюри, 94	Церква св.Миколая (кірха)	сер.XIX ст.
43.	вул.Привкзальна, 2	Залізничний двірець	кін. XIX ст.
44.	пл.Ринок, 2	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	XIX ст.
45.	пл.Ринок, 13	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	XIX ст.
46.	пл.Ринок, 21	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	XIX ст.
47.	пл.Ринок, 23	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	XIX ст.
48.	пл.Роксолани, 27	Садиба	20-і рр. XX ст.
49.	вул.Січових Стрільців, 2	Житлово-торговий будинок	кін. XIX ст.
50.	вул.Січових Стрільців, 4	Житлово-торговий будинок	кін. XIX ст.
51.	вул.Січових Стрільців, 5	Вілла	поч. XX ст.
52.	вул.Січових Стрільців, 10	Житловий будинок	30-і рр. XX ст.
53.	вул.Січових Стрільців, 17	Житловий будинок	поч. XX ст.
54.	вул.Театральна, 1	Житлово-торговий будинок	кін. XIX ст.
55.	вул.Театральна, 3	Житловий будинок	поч. XX ст.
56.	вул.Театральна, 5	Житловий будинок	поч. XX ст.
57.	вул.Театральна, 8	Житловий будинок	кін. XIX ст.
58.	вул.Театральна, 20	Житловий будинок	к.XIX-п.XX ст.
59.	вул.Театральна, 22	Житлово-торговий будинок	к.XIX-п.XX ст.
60.	вул.Театральна, 30	Житлово-торговий будинок	кін. XIX ст.
61.	вул.Театральна, 32	Житлово-торговий будинок	поч. XX ст.
62.	вул.Театральна, 40	Садиба	кін. XIX ст.
63.	вул.Театральна, 44	Житлово-торговий будинок	поч. XX ст.
64.	вул.Театральна, 50	Житловий будинок	10-і рр. XX ст.
65.	вул.Театральна, 52	Житловий будинок	10-і рр. XX ст.
66.	вул.Театральна, 56	Житловий будинок	поч. XX ст.
67.	вул.Терлецького, 3	Вілла	30-і рр. XX ст.
68.	вул.Л.Українки, 5	Житлово-торговий будинок	к.XIX-п.XX ст.
69.	вул.Франка, 4	Педагогічний коледж	др.пол. XIX ст.
70.	вул.Франка, 6	Військомаг (садиба)	к.XIX-п.XX ст.
71.	вул.Франка, 7	Житловий будинок	поч. XX ст.
72.	вул.Франка, 9	Житловий будинок	к.XIX-п.XX ст.
73.	вул.Франка, 12	Педагогічний коледж	др.пол. XIX ст.
74.	вул.Франка, 14	Медичний коледж (гімназія)	др.пол. XIX ст.
75.	вул.Франка, 15	Житловий будинок	30-і рр. XX ст.
76.	вул.Франка, 21	Вілла	поч. XX ст.
77.	вул.Франка, 25	Вілла	поч. XX ст.

78.	вул.Франка, 28	Вілла	поч. XX ст.
79.	вул.Франка, 31	Онкодиспансер (вілла)	30-і рр. XX ст.
80.	вул.Франка, 38	Садиба	к.ХІХ-п.ХХ ст.
81.	вул.Франка, 90	Садиба	20-30-і рр. ХХст.
82.	вул.Чайковського, 14	Вілла	поч. XX ст.
83.	вул.Чорновола, 3	Житловий будинок	к.ХІХ-п.ХХ ст.
84.	вул.Чорновола, 4	Житловий будинок	кін. ХІХ ст.
85.	вул.Чорновола, 5	Житловий будинок	к.ХІХ-п.ХХ ст.
86.	вул.Чорновола, 6	Житловий будинок	кін. ХІХ ст.
87.	вул.Чорновола, 7	Житловий будинок	к.ХІХ-п.ХХ ст.
88.	вул.Чорновола, 8	Житловий будинок	1914 р.
89.	вул.Чорновола, 9	Житловий будинок	поч. ХХ ст.
90.	вул.Чорновола, 16	Житловий будинок	кін. ХІХ ст.
91.	вул.Чорновола, 19	Житловий будинок	поч. ХХ ст.
92.	вул.Чорновола, 23	Житловий будинок	поч. ХХ ст.
93.	вул.Чорновола, 25	Житловий будинок	поч. ХХ ст.
94.	вул.Чорновола, 43	Житловий будинок	др.пол. ХІХ ст.
95.	вул.Чорновола, 49	Житловий будинок	поч. ХХ ст.
96.	вул.Чорновола, 51	Житловий будинок	поч. ХХ ст.
97.	вул.Чорновола, 53	Житловий будинок	поч. ХХ ст.
98.	вул.Шевченка, 25	Житлово-торговий будинок	поч. ХХ ст.
99.	вул.Шевченка, 29	Житловий будинок	поч. ХХ ст.
100.	вул.Шевченка, 33	Житловий будинок	к.ХІХ-п.ХХ ст.
101.	вул.Шевченка, 35	Вілла	30-і рр. ХХ ст.
102.	вул.Шевченка, 38	Житловий будинок	к.ХІХ-п.ХХ ст.
103.	пл.Шевченка, 1	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	ХІХ ст.
104.	пл.Шевченка, 3	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	ХІХ ст.
105.	пл.Шевченка, 8	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	ХІХ ст.
106.	пл.Шевченка, 11	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	ХІХ ст.
107.	пл.Шевченка, 14	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	ХІХ ст.
108.	пл.Шевченка, 15	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	ХІХ ст.
109.	пл.Шевченка, 16	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	ХІХ ст.
110.	пл.Шевченка, 22	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	ХІХ ст.
111.	пл.Шевченка, 23	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	ХІХ ст.
112.	пл.Шевченка, 25	Ринкова житлово-торгова кам'яниця	ХІХ ст.
113.	вул.Шептицького, 3	Житловий будинок	кін. ХІХ ст.
114.	вул.Шопена, 23	Вілла	30-і рр. ХХ ст.
115.	вул.Шухевича, 47	Житловий будинок (синагога)	к.ХІХ-п.ХХ ст.
116.	вул.Шухевича, 49	Житловий будинок	поч. ХХ ст.
117.	вул.Шухевича, 72	Житловий будинок	к.ХІХ-п.ХХ ст.

118.	вул.Шухевича, 74	Поліклініка	поч. XX ст.
119.	вул.Шухевича, 76	Поліклініка	поч. XX ст.
120.	вул.Шухевича, 78	Вілла	поч. XX ст.